

5

VOADHUK

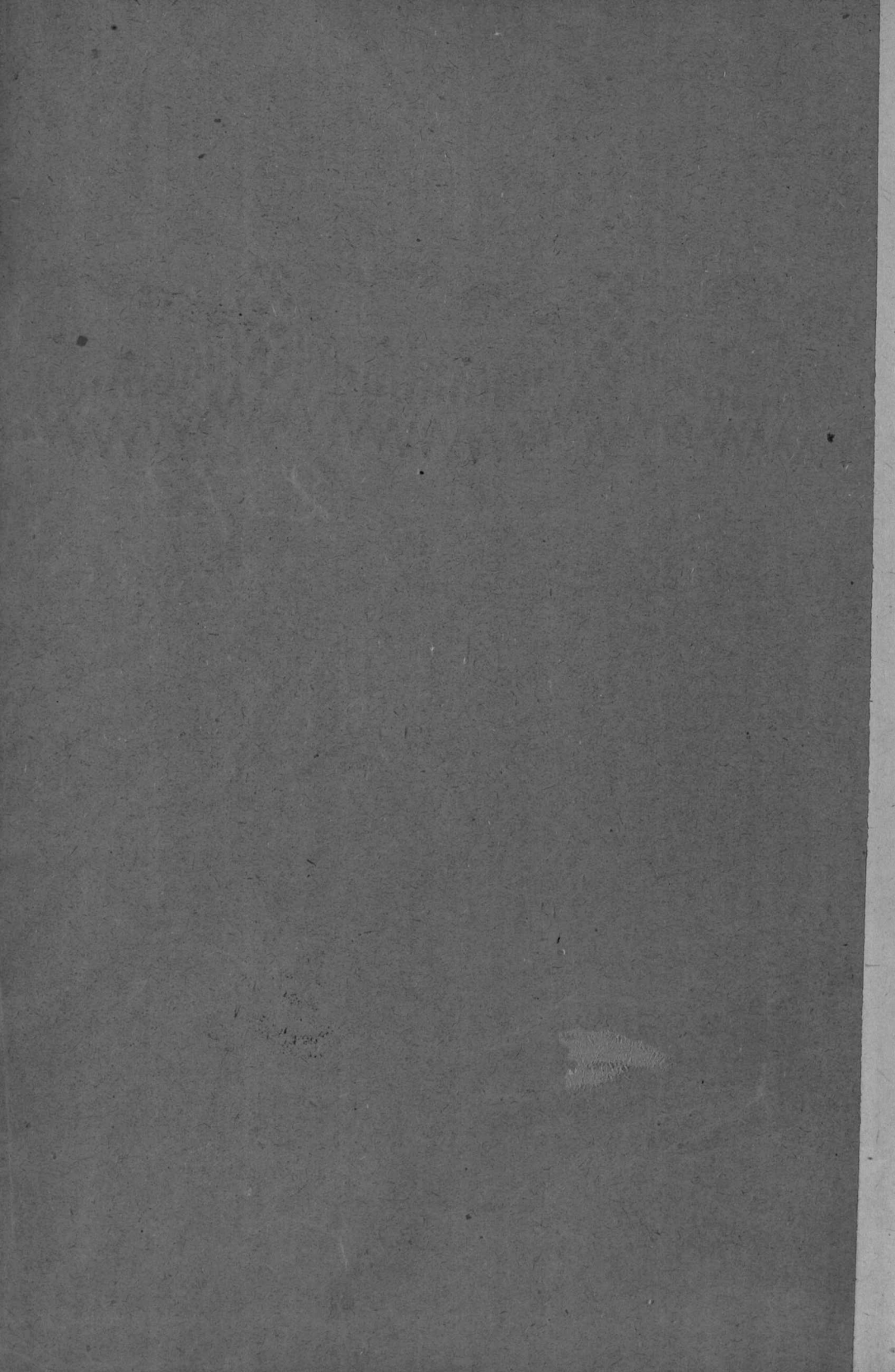

2579

6th St.

7-8

1 9 3 5

У д А Р Н Ы К

ХУДОЖЕСТВОА СÖВЕТСКÖЖ ЛЫТЭРАТУРА
К О М И Ж У Р Н А Л

Каңалом печаткајас

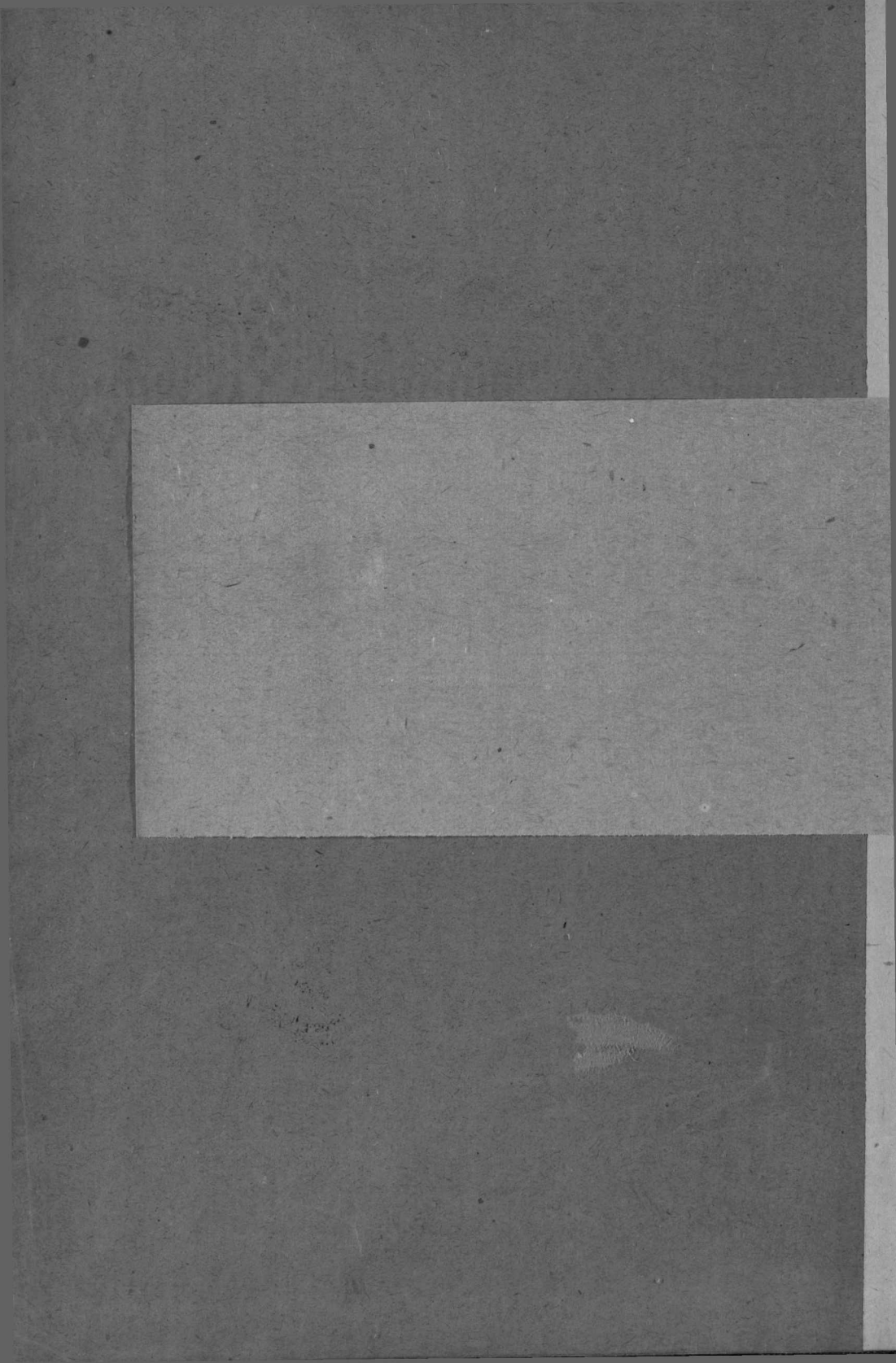
Листбок	Строка лыд	Гіжма	Колө лыдфыны
17	1 вывоаньно	өҮрмөйс	Вөрөмыс
34	19 „	шрапел	шрапел
36	23 „	петкөнн	петкөнн

№ 7 — 8

1935 во

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЈ ИЗДАТЕЛЬСТВО

У Д А Р Ы І К

ХУДОЖЕСТВОА СӨВЕТСКОЇ ЛИТЕРАТУРА
КОМИЖУРНАЛ

ЛЕЗО СӨВЕТСКОЇ
ПИСАТЕЛЪАС СОЮЗЛОН
КОМИ ПРАВЛЕНІЈЕ

№ 7 — 8

1935 во

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЇ ИЗДАТЕЛЬСТВО

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

ПОД РЕДАКЦИЕЙ:
М. ДОРНИНА (отв. редактор),
И. ПЫСТИНА и И. ИЗЧЮРОВА

№ 7 — 8

ИЮЛЬ — АВГУСТ 1935 ГОД

Коммунистическӱ Интернационаллӱн Исполнительнӱ Комитет жужыда шогсӱмӱн јуӱртӱ Франција компартијаса шлен, мӱр делӱ вӱсна јӱзјас пӱвсын тӱдчана борец, фашизмлы паныд рабочӱ класслыс ӱтувја фронт вӱсна пламеннӱја тышкасы

АНРИ БАРБУС јорт

кулӱм јылыс, кодӱ лоӱ Москваын 1935 вӱса август 30 лунӱ

М. ГОР'КИ

МИАН ЕПОХАСА ЗАМЕЧАТЕЛЬНОЙ МОРТ

Кор муно оломыс — dygdö ужавны — пролетариат мувыв делö вöсна тышкасыс, оз көсҗыссы шуны: сiҗö кулис. Гөгөрвоан, мыҗ абу вескыд таҗö. Сещöм јöзлы, кыҗи Анри Барбјус, кулан луныс лоö налыс ужсö артавны заводитан лунöн, сылыс революционнöј төдчанлуисö паскөдны да јонмөдны заводитөмөн.

Медматыса лунҗасö вым мiр стрöитыҗас воҗö став судтанас да јарҗугыда југдөдөмөн сувтас уна пиыс öтiк замечательнöј морт да талантливöј литератор, кодҗас чорыда јитöны ассыныс оломнысö интернационалнöј пролетариат оломкөд да служитöны вым мiрөвöј војна котыртыҗас преступнöј да немјандыстөм шаҗкалы паныд боевöј öтувҗа фронт лөгөдан делöлы, сещöм јöзлы паныд, кодҗас ворсöны асланыс медбөрҗа карті вылö — посҗы буржуаҗиҗа вылö, мешщанство вылö — мулөн дука һајт вылö, кодөс чукөртöма капитализм ужөн да кодi котыртчö кыҗи фашизм — выживмөмла боемөм сiс јурвемлөн бездаринöј лөгөдөмтор.

„Огонь“ кыҗаын Барбјус медвоҗза мортөн јаркөҗа југдөдiс 1914-1918 војасса империалистическöј војналыс преступленҗесö. Барбјус вöли öтiк медвоҗза мортөн, кодi индiс Јевропаса интеллекциҗалы пролетариат пöвсын честнöј героическöј ужлы туж, сещöм ужлы, кодi фиктујтчö важыса став исторҗаөн. Сöмын таҗö ужыс востö позанлун помтөг паскөдны талантҗас да дароваҗиҗас, сöмын сiҗö обеспечивајтö паскыд, свободнöј быдмөм интеллектуальнöј вынылы, кодi вылногалö мiрсö.

Советскöј Социалистическöј Республикаҗас Сојузса том литераторҗаслы, мувыв пежлы паныд тышкасыс на дiныс муныс боечөс коллөдiгөн, колö унапöв вежны Анри Барбјуссö, колö быдтыны ас пöвсаныс уна дасҗассö сещöм дејателҗассö революциҗалыс, кущöмөн вöли Анри Барбјус.

КУЛІС СӨВЕТ СОЈУЗСА УЖАЛЫГЈАСЛӨН ЫЖЫД ДРУГ

Кулис Анри Барбјус... Кадтөг мунис олөмыг ыжыд писател, франціјаса јөзлөн достојнөј пі, ыжыд сөлөма революціонер, фашизмлы паныда славнөј тышкасыг, Сөвет Сојузлөн преданнөј друг. Сөвет странаса ужалыг јөз массајас јона шөгөны писател-интернаціоналист кулом куҗа да петкөдлөны ассыныс јорта сочувствіе франціјаса ужалыг јөзлы.

Олан тујыс Анри Барбјуслөн — Рытиввыв Јевропаса інтеллігенціјаса медса бур, медса честнөј представітеллөн туј.

Морт судба дінө чутког характерізујтө нөшта медвогза воквојассө-на Анри Барбјуслыс, кызі писател-художниклыс. Медвогза кыгаыс-нын Анри Барбјуслөн — кывбур чукөр „Плакальщицы“ — вөлі петкөдлө сылыс ас гөгөрса олөмнас неудовлетворенностсө. Сөмын Барбјус аззіс ас пышсеыс вын венны некушөм наҗејатөм пессімізмсө. Аслас художественнөј творчествоын сіјө сувтіс социалнөј устремленіејас туј вылө, писател-гумаһист туј вылө, коді капиталистическөј обшчествоын мортлыс страдаһіејассө прімітіліс кызі ассыс страдаһіејас.

Мувыв імперіалізмөн котыртөм мірөвөј војна вайіс Анри Барбјуслы ыжыд лічнөј потраसेһіе, но сіјө-жө сылы сетіс і бурдөдөм, страдајтыс мортлы сочувствујтыс гумаһистөс пөртіс актівнөј бојечө да революціонерө.

В. І. Ленин геһіалнөја каҗаліс тајө вежсөмсө писател олөмын да творчествоын. Барбјус, — гіжліс Ленин, — „мунис војна вылө, кор ачыс вөлі мірнөј, скромнөј, законјаслы, кывзыгыс посні буржуаһн“.

Но фронт вылын да окопјасын Барбјус не сөмын аззіс өчереднөј да ыжыд порціја морт страдајтөмлыс, — кодөс сіјө художественнөја петкөдліс зев ыжыд реалистическөј вынөн, — но і гөгөрвоіс помкајассө, вежөртіс вужјассө капиталистическөј обшчествоын тајө страдаһіејасыслыс да чорыда сувтіс паныд тајө обшчествоыслы.

Оз ков вунӧдны, мыҗ медса тӧдчана, медса вына аҥҗи-војеннӧҗ да аҥҗикапиталистическӧҗ роман Барбјуслӧн „В огне“, кодӧс пыр-жӧ вӧли вужӧдӧма уна да с кыв вылӧ, вӧли гижӧма сыӧн мӧрӧвӧҗ војна гым дырҗи-на—1916 воын. Буржуазнӧҗ литература шовинистическӧҗ да ура-патриотическӧҗ горзӧмјас фон вылын Барбјуслӧн романыс вӧли кыҗ революционнӧҗ чукӧстчӧм став сӧҗӧ обшествоыслы паныд, кодӧ чужтис војна-насӧ. Барбјус сувтис журнуӧдысӧн Рытыввыв Јевропаса интеллигенцијалӧн војналы паныд радикалнӧҗ да революционнӧҗ двиҗеҥҗеын.

Леҥин медвоҗа мортӧн донјалис тајӧ збыл-вылӧ революционҗирујтан ромсӧ Барбјус романлыс. „Массајасын революционнӧҗ вежӧр содӧм быдлаын тыдалана, массӧвӧҗ јавлеҥҗе ӧтик медса јаркӧҗ петкӧдлысӧн,— гижлис Леҥин,— почӧ лыдҗыны Анри Барбјуслыс романјас: „В огне“ да „Ясность“. Җик ҥежежественнӧҗ, зӧҥнас иҗејасӧн да предрасудокјасӧн пӧдтӧм обывателлыс да массовикалыс војна влҗяҥҗе улын революционерӧ пӧрӧмсӧ петкӧдлӧма вӧвалытӧм вынӧн, талантливӧҗа, збыла“.

Революционнӧҗ туҗ вылӧ ӧтчыл сувтӧм бӧрын, Барбјус ҥӧтчыл-ҥын ез еновтлыс сӧҗӧс. Ез вӧв вескыда ҥӧтик аҥҗифашистскӧҗ конгресс, сјезд, мӧтинг, собрание, протест, демонстрација, кӧн ескӧн Барбјуслӧн ез вӧв вескӧдлана, авторитетнӧҗ ром. Быдӧнлы тӧдса сылӧн пӧс темпераментнӧҗ речыс амстердамскӧҗ аҥҗифашистскӧҗ конгресс вылын, ставӧн тӧдӧны сылыс ромсӧ Стимитров, Телман, Ракоши јортјасӧс мездӧм куҗа кампанејесын, быдӧн кывлисны сылыс пламеннӧҗ чуксагӧмјассӧ германејаса, австријаса, испанејаса рабочејјасӧс дорјӧм куҗа. Нӧшта ловја-на сылӧн ужыс, кыҗӧ писателјаслыс култураӧс дорјӧм куҗа парижскӧҗ конгресс котыртыслӧн да активнӧҗ учаҥҗи-клӧн таво гожӧмын.

Ас пышкас став сӧҗӧ медбурсӧ бостӧмӧн, мыҗ вӧли да ем человеческӧҗ култураын сојас во чӧжӧн, сӧҗӧ ӧтик медвоҗа мортӧн гӧгӧрвоис фашизмлыс мувыв културалы смерт вайӧмсӧ да сы вӧсна сецӧм вынӧн, став сӧлӧммыс, муҗлытӧҗ тышкасис фашизмкӧд.

Тајӧ тышас,— и та јылыс ез ӧтчыл виставлы ачыс Барбјус,— сӧҗӧ гумлалис да јонмӧдис ассыс вынјассӧ СССР-ын ыҗыл социалистическӧҗ стројкалыс процессӧ бура велӧдӧмӧн. Мувыв јӧзӧс мездӧм, социалистическӧҗ революција, Совет Сојуз вӧлины сылы торјӧдтӧм сиӧҥимјасӧн. Сӧҗӧ збылыс вӧли

Сөвет Сојузлөн другөн Октабрса социалистическөй революция първоия лунгаң да аслас олан медбөрја лунөз.

Медбөрја ыжыд гижөдыс Барбјуслөн „Сталин“ петкөдлө образ пролетариат да став ужалыгјас муыв ыжыд вождьлыг, социалистическөй революциялөн ыжыд кормчејлыг, код возын Барбјус преклоңајтчис да кодын сјјө збылыг аз-зыліс муыв јөзөс мездысөс.

Сөвет Сојузлөн вернөй друг, Барбјус радејтліс меуса бур радејтөмөн, кушөм сөмын почана, Сөветјас странаыг ужалыгјасөс. I Сөвет Сојузса ужалыгјас Барбјуслы вочавіз-лісны сешөм-жө радејтөмөн, сешөм-жө дружбаөн.

АНРИ БАРБЮС

А Т А К А

(„В ОГНЕ“ РОМАНЫС)

Бертран сулалө гөра пöлынъ вылын. Терыб вiзöдласнас сiжö тывыштлiс полувзводсö. Сегга командуйтiс:
— Воэö!

Гөлөсјас кызкө аслыс ногөн кылöны. Вөрзöмыс лоi те-
рыб да вiччыстöм, вöтын моз. Сынöдын оз кыв шуфлалöмыс.
Орудiејас јiркöм шы сорас јасыда кылан ружјöјаслыс
чöволöмсö...

Бердас вiнвiтöм штыка вiнтовка вылө мукöддырјi мыж-
сылöмөн ми леччам вiлыд да гуранöс гөра пöлынти. Сiнјасным
асныс вiзöдöны туй деталјас вылө, пузувтöм му веркöс вылө,
орјаслөм сутугаа мајегјас вылө да воронкајас вылө. Кызкө
аслыс ногөн сөлöмыд ыркјалө луншöра-лунö тајö гөра ныв-
кыстыыс леччiгөн, код куза мијан пиыс мукöдыс векжык сещö-
ма вiччысöмөн леччöны да код вылө мукöдјасыс сöмын кыјöд-
чöмөн вiзöдлывлöны бојницајас пыр. Нет... Ружјöјас чöволöны.
Кажiтчö, бытö баталјон зiк некодөн казавтöг петiс му пыш-
кыс. Тајö лöныштолöмыс чукјöныс тыр öтарö содан грöзөн,
кельд југөр јорö мијанлыс сiн.

Гөра пöлынъыс вевтвысiс мијанкөд öтшöщ леччыс морт-
јасөн. Вескыдвылын тыдалö роталөн сiлует—ротаыс леччö
сонö пазавлөм öкмысдас сiзимöд соједiнiтельнöј ходти, кодöс
мијан мырфöма немецјаслыс.

Ми петiм мијанладор проволочнöј заграждeнiејас сажö.
Мијанлы оз-на лылыны. Укшамжык војтыр конјасöны, усалö-
ны да бара сувтöны. Проволочнöј заграждeнiејас сажын ми
перестроитчим, сегга заводитим öдзöм восколөн леччыны:
быдөн инстинктивнöја термасöны воэö. Со трачкакылисны мед-
возза лыјöмјас. Бертран шöктö мијанлы вiзтыны гранатјас да
вiччысны медбөрја здуксö.

Но сылыс гөлөс шысö нуö төв. Немвiччыстöг мијан воз-
вылын гөра пöлынъ пасталаыс öзјисны пемыд бијас, простран-
ствосö сыркнiтöдiсны чудовишшнöј взрывјас. Вескыдвывсаң
шуйгавылöз став мiнiја куза јенејас öзјалöны бијас, а му-

саңыс іркөдөны взрывјас. Бытѣө кушөмкө страшнөј занавес торјөдіс мјанөс став мјрғыс, колөмсыс і возө локтанасыс. Гөгөрбокын друг лыбөм тајө іркөдан гымшыгыс шөјөвошөм-ла мј сувтов вөчім, бытѣө кынмім места выланым. Сесса өтувја вынјөр бытѣө кыпөдіс массасө ставнас да возлаңө шыбытіс. Мј конјасам, мөда-мөдө кутчысам да щын пышти мунам возө. Мј аззам, кыңи уліас, кытчө мј мунам, бытѣө кратерјас*) вогсалөны; секі кылө гораа ращкөм да гартчөмөн муыс качлө. Кытчө-мыј тајө ставыс вескалө, мј сесса огө саммөј гөгөрвоны. Шквалыс сещөм чудовішщнөј, мыј мј куш сыркакылөмсыс да сынөдас коңувјас моз лебалан осколок-јас југјалөмла сінјөрөмсыс чувствујтам аснымөс нырыштөм-јасөн. Мј аззам да чувствујтам, кыңи мјан јурјас вестөд зужгөмөн лебө мыјкө дон-гөрд. Ме друг ускөді ружјөөс, сещөм јона чішкаліс менгым кјјасөс взрывлөн бі-пөс пөлыштөмыс. Бөр бөсті ружјөөс да, катласөмөн, јурөс копыртөмөн, бара котөрти біјасөн југјалан бушков шөрас, мјанөс бырөдан тајө шер шөрас. Чужөмө кучкалөны пөс бус да сук щын струјјас. Взрывјасыс сещөм чорыдөс, весігтө пелјас кутөны дојмыны. Бытѣө мөлөтөн кучкалөны балабөжад, көсі-чајасад, і ңекыңи он вермы кутны горөдөмтө. Гера дукуыс топавлө сөлөм. Смертлөн ловшыыс јөткө возлаңө мјанөс, кыпөдө, өтарө-мөдарө шыблалө. Мј чеччалөмөн мунам, кодарө-мыј асным ог төдөј. Сінјасным куңгырасөны, пемдөны, сін-ваөссөны. Мј возвылын өтырышја бі-сҥен.

Тајө—заградітелнөј бі. Мјанлы ковмас мунны тајө бі бушков вомөныс, тајө ужаснөј бі сурјјас пырыс. Мј вужам. Мј вужім. Ме аззылі ас гөгөрыс мортјасөс, кодјасөс друг курыштлис тајө бушковыс, качөдліс да чөвтліс; најөс југдөдісны ад біыс моз кучкан југөрјас. Ме аззылі кушөмкө аслыс сама чужөмјас, кодјас, тыдалө, горзісны, но горзөмыс ез кыв. Гырыссыс-гырыс дон массајас, гөрд да сөд рөмајас, уеласісны ме гөгөр, мусө кодјісны, ңещкісны сіјөс ме кок улыс да чачаөс моз шыблалісны менө. Ме помңита — чеччышти қік сөд, сотчан кодкө шој вомөн, код гөгөр қіжакыліс вір гөпт; сің-жө пом-ңита, кыңи мекөд орччөн төвған шіңел пөлајас өзјісны, колісны ас бөрсаныс щын кымөртөр. Мјансаң вескыдладорын, өкмысдас сіңімөд ход пөлөнті, сінјасө пырісны да јорісны шуштөма өзјалан југыд біјас; најө топөдчөны мөда-мөд бердө, мортјас моз-жө.

*) Кратер—вулканлөн воронка сама рөң.

—Воқо!

Они ми пошти-нин котортам. Мукоджасыс мијан пиыс ыцкыштомыс моз усласоны чужомнаныс воқо, мукоджасыс муқомыс моз лажгодчоны њожжонкон. Медым кыштовтны споконјо да страдалческой позајасын кујлыс шојјасо, а медгасо, ордјодны му вылын куснасан да мијано крукаслан рањенњојјасо, лоо резкоја чеччавны то отаро, то модаро.

Со і „интернационалној“ ход.

Ми места выланым. —Проволочној загражденијасо мајегјаснас њешкома, быд бокө шыблалөма, чышкыштома да чудовишшноја гартлөма артылмеріјалон быс. Ми возывса туыс прөст. Ходсо њекод оз виқ. Немецјас либө еновтомаогсјос, либө ми возвылын мунис-нын атакујтысјаслон гы. Пыцкөссањыс окоп шотвасөма насып полонод пукталөм пишчалјасон. Пыдөсас сені тупласоны шојјас. Быдлаын чурвиқоны гөрд нашивкаа рудов сосјаса кјас; мукөдлаас чургөдчөмаөгжужыд сапөгјаса коқјас. Откымынлаті насыпсө нуөма, пу обшівкасө чаштөдлөма. Окоплыс боксө ставнас кодјөма да којөма. Мукөд местаас жервиқоны жужыд гујас. Торјон-нын мем паметө пуксис дорвыв уна рөма дөраторјасон ежөм окоп: му тыра мешөкјас аслыныс дастөм могыс немеецјас, тыдалө, исползујтлөмаөгмебельној магазіныс реквизирујтөм быд сикас матеріјесө. Тајө уна сера дөраторјас вөснаыс сінмад вералө.

Ми разөдчим окоп пасталаыс. Модарла бокас копыртчөмөн чеччыштіс лејтенант да знакјасон корө мијанөс.

—Енө колччөј сетчө! Воқо! Ставныд воқо!

Мешөкјасө кутчысалөмөн да виқтовкајас выланым мыжгөмөн ми кавшасим окоп насып вылө. Гон пыдөсыс мусө зоњнас кодјөмны снарадјас, тыртөмны быдсикас торпыријас да шојјас. Мукөд шојјасыс оз вөрчыны, а мукөдыс тракјысөны да сырмөны. Заградительној быс век-на бушуйтчө ми мышкын сјө местаас, кыт ми прөјытлим. Но сен, көні мивөлим они тајө здукнас,—гөра подјас, њепријател артылмеріјалысуқодчыны вермытөм кулөм зона.

Здукса лөњлөм. Ми заводитим њеуна кылыштны. Виқөдам мөда-мөд вылө. Сінјасын лихорадочној би, вир чепөсјөма јурө. Ставнымлөн ловшыным терыб. Сөлөмјасным өдјөн типыктөны.

Ми термасөмөн төдмалам мөда-мөдөс, кызі бытө кошмарын паныдасим чужөм на чужөм өмерт берег дорын. Здукса тајө лөњнас, адскөј би да јуралан шы пөвсас, ми мөда-мөд кост вежласам ордјөдлана фразајасон:

— Те тајо?

— Но і дела!

— Көні Кокон?

— Ог төд.

— Те аазылін капітанос?

— Ег.

— Кушөмжыка астө чувствуйтан?

— Нһнөм...

Сонаһн пидөсыс колі бөрвыланым-һһн. Мі возын паны-
да пөлыһыс. Гөрсөн-бөрсөн мі кајам муас кодјөм поскөд.

— Осторожһөја!

Пос шөрас воөм да снарад торјөн вијөм салдат угө кі-
јассө возө һужөдөмөн—кызі ујыс морт. Мі аазам сылыг
пропастө суныштан сілуецсө. Менам сһнпыр вужөртө де-
тал—чужөм гөгөрас дөвјалан јурсіјасыс.

Кајим рөч јылө.

Мі воэвылын тыртөм пространство. Первојсө һһнөм оз
тыдав вижов-руд рөма ізја мел равһынаыс өтар, коді пыр
воэлаһө кыссө. Мі воэвылын һекөд оз мун. Мі воэвылын
һөтө ловјалов оз тыдав; но му вылас гывдөмаөс шојјас.
Тажө—зік свежөј шојјас; најө чужөмјас вылыс ез-на удіт
бырны мучітчөмыс лөбө спокојыс. Гөгөр тупласөны воэза
жертвајаслөн коласјасыс, кодјасөс жынвыјөэһыс-һһн һылыш-
төма муыс.

Муртса-на ускөдчөм воэө, ме казали кызі мекөд орччөн
усһны кык јорт. Усһны котөртигјаслы кок уланыс. Öтыс
лечыда горөдөмөн, мөдыс чөва, черөн тышкөм өш моз. Со
воші һөшта өһі—јөјмөм чужөма, морт бытөө төвһыр һуіс
сіјөс. Мі інстинктивһөја топөдчам мөда-мөд дорө да сувт-
лытөг пыр воэө котөртам. Міјан радјасын артмылөм быд
кост пыр-жө ачыс бөр тупкысө. Ад-јутант друп сувтис, леп-
тис шашкасө, ускөдіс сіјөс да леччис пізөсјас вылас. Сіз пі-
зөсцаһөн сулалыштөм бөрын тушаыс вочасөн бөрвыв чатөр-
муні, каскаыс угі көкјас вылас, і бытөө кынміс тајө по-
ложеһіјеас—куш јура да јенежө визөдан чужөма. Міјан ше-
ренганым косталіс тајө местаас, медым һе торкһы сылыс
сіз сулалөмсө.

Щөщ і лејтенант оз тыдав. Мі колім начальствотөг.
Морт гы кутис колебһитчыны. Кылөны кок шыјас, лолалөм,
кіргөм.

— Воэө!—горзө кодкө јортјас пөвсыс. І мі бара содан
өдөн зілам котөртһы воэө пропастлаһ.

* * *

— Көні Бертран?—возын котөртиҗас пөвсыс сөкыда
кодкө киргө.

— Со, тани...

Раҗеннөҗ вестө копыртчылөм могыс сiҗө сувтовкерис,
но ödjö еновтис сiҗөс, көт ескө раҗеннөҗыс җужөдө сылы
киҗассө да бытө бөрдө.

Сiҗө здукнас, кор сiҗө бөр локтө ми дорө, ми кылим воз-
вывыным мылк сажө зөбгөм пулемјотлыс таркөдчөм. Воис
шуштөм здук, нөшта-на шуштөмжык сyдорыс, кор ми вуж-
лим би завесасө. Зев төдса гөлөс отчотмөвөҗа да грознөҗа
кылө пространствойн. Но ми огө-нын сувтлөҗ.

— Воҗө, воҗө!

Ловшыным терыб, киргана, но ми воҗө гөҗитам.

— Бошиҗас! Ме аҗаа најөс!—кодкө горөдис.

— да... Сени окоп вестас налөн јурҗасныс. Со-тај, зөб-
сөмаөс, подмөҗас! Җик танөс-нын.

Збылыс, ми аҗаам поснидик руд кепiҗас—миҗансаҗ веты-
мын метр ылнаын кымын, то тыдавлөны, то бердлөны рөч
саҗас.

Миҗанлыс группанымөс мыҗкө бытө јөткыштіс. Огө-өмөҗ
ми, зөҗвиҗаөн колөмҗасыс, воөҗ колана местаөз, кодi өни се-
щөм-нын матын да китө көт җужөд? Воам! Ми ödҗөдам восков-
нымөс. Нинөм-нын оз кыв. Ми возвылө җужөдчөм шуштөм
рөвнас ас дорас кыскөмла быдөн ускөдчисны воҗө котөртны,
шуҗгавыв ни вескыдывыв јурсө бергөдыштны пөштi вермытөг.

Ми гудыра чувствујтам, мыҗ ми пөвсыс унаөн гывдөны
муас ыщкыштөмыс моз. Ме друг бокө чеччышти, мед җе вес-
кавын штыка виңтовка вылө, кодi качлис вывлаңө да сесса
усi штыкнас бөрлаңө. Ме дорын җик матын вiрсер чужөма
Фарфаде вескөдчис, јөткыштіс менө, ускөдчис Волпатт до-
рө, кодi котөртө щөщ-жө мекөд орччөн да куччысис сылы.
Волпатт мыҗ вермис кусыҗтчис да, котөртны дугдывтөг, кыс-
кис ас бөрсаыс сiҗөс җекымын восков. Сесса пыркнiтис,
ез-i виҗөдлы, весигтө ез-i төд кодi сiҗө мортыс да виңдалана
орҗөдлана гөлөсөн горөдис.

— Леҗ менө! да леҗ-но, чорт воҗми!.. Тенө өни бостас-
ны да нуөдасны... Ен пов...

Фарфаде усi, i сылөн вiрсер чужөмыс бергалө öтарө-
мөдарө; Волпатт ылөкод-нын котөртөма, а пиҗсө мушкыр-
төмөн век-на машиналнөҗа шыалө: „ен пов“, i сiҗассө оз
чөвтлы җемецкөҗ окопҗас мiҗiҗа вылыс.

Пулајас кымөрөн лебёны ми вестти, кымын возо, сымын щокыджыка, немвидчыстог сувтодлоны, ускодоны, щокыджыка кылоны жорччыштөмјас, горөдломјас да кулысјаслөн шуштома киргомјас. А ми, кодјасос ез-на бостны пулајас, ставным визодам возо да мыжвермомыс котортам смерт кыщ пышти, коди то өтис, то модос нещышто мијан радјасыс.

Проволочној загражденијес... Оти јукёныс вөрөөдтөм колёма. Ми кышовтам сјјос. Возо зев паскыд кост, јси прорыв, бытө вулканлөн ыжыдыс ыжыд кратер—снарадјас кодјомаос.

Тажө пасжулломыс шемөсмөдө. Кажитчө, бытө му пысса стыхіној вынјас вөчөмны тајос. Тајө прорывыс кыпөдө мијанлыс наступатан өднымос, і өткымынјас ми пөвсын ез вермыны кутчысны, медем не горөдны:

— Чорт возми! Но і гөститөдөмаос-жө најос мијан артиллеристјас! Ој-ој!

Төвнырөн јөткіг моз ми то кајлам, толеччылам гуранөс му веркөстыс, вужам тајө пазөдөм загражденије саяс, коди мукөдлатыс сылома бысла. Му сібдалө көм бердө. Ми लोकыс пыркыталам кокјаснымос да возо котортам. Кок улын гартласөны быд сикас предметјас, быдсама белје да матерје торјас, кодјас, тыдалө, гылалөмас раеннојјасыс. Чеччавны лоө тајө препјатствијес вомөныс.

Ми бөрвылын кылө:

— Возо, ребјата! Возо, чорт возми!

— Полкыс зоңнас мунө ми бөрсә!—збојмөдө кодкө.

Ми бергөдчылім, медем төдны—збыл-ө сиз, но тајө нөшта-на јона-на електризуйтө мијанос.

Окоп насып саяын, код дорө ми матысмам, оз-нын тыдавын немецкөј кепјас. Возын тупласөны чукөрјасө течөм либө өткөн-өткөн немецјаслөн шојјасыс. Ми зик бердөзыс матысми. Налөн зев јасыда тыдалө кыјөдчана, коварној бојницајасныс... Чудеса! Öни ми зик-нын матынөс, шуштөм-выјөз матынөс.

Ми возвылын мыкө усис. Тајө—граната. Капрал Бертран пелка зев чужјис возланө сјјос да гранатаыс поті насып саяс.

Тащөм удачноја заводитчис немецјаслыс окопсө атакујтөм.

Пепен кынөм вылас кысгөмөн кајө вывлаө, ordjөдалө шојјассө. Кајис насып рөч вестоз да саяли. Сјјө медвоzza мортөн пырис окопө. Јөј моз жестыкулјрујтан да горзан

Фујјад чеччалö гуран вестас сiјö здукнас, кор Пепен пыш-
кас эвiрк-леччиc... Öтi здук ме аҗа сöд җавöлҗасöс, кодҗас
копыртчöмаöс насып пышлаһыс, сетчö леччыны лöсöдчöмөн.

Вескыда мијанлы чужöмö журöбтiс залп. Сажкалыштöм
бöрын ми пыркһитчалiм да гораа, локыг радлöмөн кутiм
серавны. Залпыс төвэи мијан журҗас вывт! I сiјö-жö здук-
нас ми, горзöмөн да равзöмөн, iсковталiм, тупылтчалiм
окопас—ловҗасөн.

* * *

Сук щын кышалö мијанöс. Тајö эескыд рövас ме возын-
сö аҗа сöмын голубöј шиһелҗас. Ми мунам öтi вожöд, сесса
мöд вожöд—јоткалам мöда-мöдöс, јорччам да врагöс корсам.
Мијан кiҗасын пуртҗас, гранатаҗас да ружеҗас. Ми бергалам
гөгөрбок да первојја здукнас огö төдöј, мыј вöчны.

— Најö эебсалöмас руч позҗасö, проклатöјҗасыд!—горзö
кодкö.

Пыдысан кылан взрывҗас сьрмöдöны мусö: öнi коыс
му пышкас мунö, позҗасын. Друг мијанöс мöда-мöдыг вевт-
тö сешöм сук щын, гөгөр эиһ нiнöм оз тыдав. Ми вöҗыҗас
моз суншикласам тајö пемыд да курыд атмосфера пышкас,
конҗасалам вiрсер мунöм да горзыг раһеннöјҗасö. Окоплыг
свенаҗассö муртса аҗан. Мукöд дырјi сöкыд щыныс лажк-
мунлö i ми аҗдам жуыг атакујтыҗасöс. Со ми возвылын на-
сып вевдорас пансiс поедiнок. Ме кыла чiлöстöмөн һекы-
мыныг горöдöм: „Каград“

Тазсö горöдлöны окоп пелöсö јөршитöм руд курткаҗас
чукöрыс. Гым кымөрөн моз щынөн вевтöм мортҗасыг море
лајкјалö то вескыдывывлаһ, то шујгавывлаһ, јара бергалö да
муралö.

* * *

I друг ми кызкö сразу каҗалiм, мыј ставыс-һиһ ештöма.
Ми аҗдам, кылам да гөгөрвоам, мыј став пыкöдҗас вомөн
локтöм мијан гыным ез паныдаг аскодыс јон гыкöд,—враг
отступитöма. Воҗсасыҗас разöдчалöмны позҗасö, сев ми најöс
крысаҗасöс моз ловјөн куталам лiбөнöс вiҗалам. Воҗсасöмыс
абу-һиһ. Тьртöм. Ми чукөрөн, кызi зрiтелҗас, мунам воҗö.

I тани окопсö эоһнас пасвартöма. Свенаҗасыс буждöмны,
пазавлöмны, i эоһнас сiјö, вiҗöдны-кö, космöм ју код. А
берег пöлөнҗастыс, насып вылас да пышкöсас тупласöны
шојҗас. Прикрытiҗеҗасыг ылкјалöмөн петан щын пövсыс, му
пышса взрывҗасөн сыркöдан атмосфера пышкас ме зурасi

гöгрöс площшадка вылын бергалан компактнöй *) jöz чукөрö. Сijö здукнас, кор ми воим сетчö, тajö массаыс шавмуні ставнас, разалис: тышыс чинö. Ме азза, кызi тajö масса пöвссыс мездысö пегралöм чужöма, тасма помас голмас öшjөм каскаа Блер. Сijö фiкар моз муралö. Ме сесга зурегі мортö, кодi шашаритчöма позjö пыртан инса пу тасö. Вескыд кiас граната кутөмөн сijö һекымын секунд чөж шенасö. Со гранатаыс потас... I вот сijö сажеис—пырис позjас. Чорыдсыд-чорыд взрыв. Му пыщкыс кылис кулан jöзлөн лок горшөн горзöмыс. Мортыс сөрвитис мөд граната.

Со мөд морт курыштитис мусыс кiрка да выныштчөмөн кутис сijөн швачкыны прикрытjеас пыран инсö кутан столб-жасö.

Буждiс i петан туй ез ло. Ме азза, кызi кымынкö вужөр жестикумiруjtöны да талалöны ловja jözлыс тajö гусö...

Сы мында опасностjас да препjатствijеас вужөмөн һеприjател окопöз локтөм тajö ловja масса пöвссыс ме пöштi һекодöс öни ог төд, кодjасöс сещөм бура төдлi, бытjө став олөмыс комi кытчөкө ылö, бөрö. Тajö чужөмjасас мыjkö измөма, мыjkö вежөма. Кущөмкө жарлун сырмөдö налыс тушаjас.

— Мыj вöсна ми сувтим татчö?—пиһjаснас курчкөмөн жуалö öтi.

— Мыj вöсна ми ог мунö мөд окопö?—локыс жуасö мөд.— Ми-кө танöс-һин, сiзкө һекымыныс чеччыштөмөн i сен лоам!..

— Ме щöщ-жö көсja воzö!

— Ме щöщ-жö! О, проклатöjjас! Подлөjjас!

Наjöс ставнысö сотö һервнöй мiхорадка, кодjөмаөс, jöj-мөмвыjынöс.

Ми сулалам мырддөм окопын да виччысам. Мijанлы кылö команда:

— Вескыд ылö пiскөдчөj!

Ми вескөдчим вескыдлаһö. Төдөмыс тajö двjеһijесö скомбиһируjtөмаөс **) көнкö ылын мijан началһикjас. Ми тувччалам һебыд шojjас ылö, кодjас пыс мукөдыс вөрöны-на да вiр шорjас лезөмөн һөжjөһикөн вешjалöны мөдлаö. Балкijасöс моз-жö чiпасөн öтар ног i мөдар ног течөма шojjассö, мукөдсö раһеннөjjас ылö вескыда, кодjас һеморт вынjөрөн зiлöны мездысны сег да век-жö кулöны. Мен лоi jөткыштны

*) Компактнöй;—топыд.

**) Скомб һируjtны — мөвпыштны, сплавируjtны.

туј шөрөсү журтөм шојсө, кодлөн голасыс вірыс фонтанөн резө.

Чурвіқан балкіјас да обшівкајас торпыріга, буждөм муа тајө катакміз пөвссес, көні пыдөсас, окопсө тыртан щын піас жуоны раңеннөјас, өні паныдасөны сөмын ңілөдөм, воспалітчөм чужөмјас да локыс југјалан сінјас. Јөјмөмвыјө воөм јөз чукөр пөвсас тыдалөны јөктан да пуртјасөн шенасан војтыр. Најө гажаөс, најө јөјмөмаөс шуднысла, мыј ловјөн колөмаөс.

Јарлуныс вочасөн кусө. Өті салдат јуаліс:

— Мыј-жө өні сесса мі кутам вөчны?

Сесса бара ыпмуні боевөј јарлуныс: тасаң кыч метр сајын, ерд вылын кылө лыјсөм; лыјсөнысө пулемјот гөгөр, коді муө кодјысөмөн гөгөрыс көзө смерт. Лөзов-віжов щын пөвсын ме азза пулемјотсө топыд чептөн кыщалөм мортјасөн; најө өтарө топыджыка суртчөны. Аскөд орччөн ме аззі Меніл Жофөфлыс сілуецсө; сіјө қик ңинөмөн саядчытөг вескыда сетчө муно, кыс кылө трачкөдөмыс.

Окопыс кылө лыјісны. Жофөф сувтіс, катовмуні, копыртчіс да угіс пізөсјас вылас. Ме котөрта сы дорө. Сіјө візөдө ме вылө да шуө: „Тајө ңинөм... Менө мадвөјам раңітісны... Кычкө-мыјкө ачым кысса“...

Сіјө бытө саякалі, лаңтіс. І ңөјжөңікөн бөрлаңө кутіс кыссыны.

Обстрел улө суран өпаснөј местасө кыщовтөмөн ме візө-да гөгөр да корса. Міјан взводыс ңекөд оз тыдав, куш өті јортыс кыңзі, коді ме моз-жө корсө. Тајө Парадіз.

Міјанөс тојлалөны јөз, кодјас пелпом выланыс лібө кыңауланис нуоны быд сікас формаа кущөмкө көрт кусөкјас. Најө заторітөны запасө да јансөдөны міјанөс.

— Пулемјотсө бөстіс сізімөд рота!—кодкө горзө.—Өні сесса оз-ңін кут сөласны сіјө. А, проклатөј!

— Мыј-жө возө вөчны міјанлы?

— Ңинөм...

Чукөрө суртчөмөн мі колтчим сетчө. Пуксім. Ловјас дугдісны терыба лолавны, кулөмјас дугдісны кіргыны. Міјанөс кыщалөма щын, бі да орудіејаслөн јіркөм, коді бытө му быд помсаң локтө... Мі огө-ңін төдөј, көнөс-мыј мі. Јенеж-ңі, му-ңі абу,— өтырышја ыжыд кымөр.

Тајө драма хаосас *) заводітчө бытө пуксыны лолыш-

*) Хаос—тані: беспорядок, төлк ні слөј.

тан сущ. оґромыс да шумыс лөныштө. Канонада назмө, кытчөкө ыла отдамтчө; бытөнөс јенежсө сыркјөдлана кызөм. Јарлун леччис; колі сөмын помтөм музөм—і бара помтөм виччысөм.

* * *

Көн-нө һепрјателыс? Гөгөр сјө колөма шөјјасөс. Мі азылім пленнөјјасөс. Со естөн јенеж шына фон вылас тыдалө пленнөјјаслөн нөшта сещөм чукөр. Но кызвын боші-јасыс разөдчөмаөс бытө. Случајнөј снарадјас вооны-на мјанөз, но најөс лөка метөтөма, і мј гералам на вылын. Мі спасітчім, спокојнөјөс і өні мј куш аскежынөс тајө аслыс сікас пустынаас, көн лыдтөм-щөттөм шөјјаслөн массаыс зік ловја јөз віз дорөз сібалө.

Пукөс вој. Бусыс водіс, местасө сетіс рөмыдлы, сесса пемыдлы, коді өшјіс кыз-сурө кујлан морт шөјјас вылө. Мі чукөртчылам, пукылам, сувтлам, ветлөдлам јорта-јорт вылө мыжсөмөн лөбө мөда-мөд дорө кутчысөмөн. Шөј грудјасөн тырөм прікрытјејас сәјө мј чукөртчалім чукөрјасө. Мукөд-јас пуктөмны ассыныс вјнтовкајассө муө да музөмөн, лотјалан кіјасаөс; довјалөны рөв пөлөнті. Матысаң төдчө—тајө мортјасыс сөдасөмны, бытө сотчөмаөс. Сінјасныс налөн гөрдөс, а чужөмныс һәјтөн ветчысөма, бытө шрамјаса. Мі пөш-ті өгө сорһітөј.

Со локтисны нөсілкајаса саңитарјас. Најө корсысөны, коп-расөны, воэ мунөны да гөзјөн-гөзјөн өткокө воелалөмөн мыкө нуөны, зілөны һе пыркһитны ассыныс шуштөм нуан-торнысө. Мјансаң вескыдвылын кылөны кіркајасөн да зыр-јасөн зушкөм шыјас.

Ме шөјта тајө сутолока шөрас. Өті местаын, көн бомбар-дировкаөн чашјөм насыпыс һеуна пөлына код, сен кодкө пукалө. Гөгөр-на кельда ылјалө руа југыдыс. Тајө мортлөн спокојнөј позаыс шензөдө менө аслас скульптурностнас *); мортыс мөвпалөмөн візөдө вестас воэ. Копыртчыштлөмөн ме төді сјөс.

Тајө—капрал Бертран.

Сјө бергөдчис мелаңө чужөмөн, і ме чувствүјта, мыј сјө һумјалө меным аслас мөвпалана һумнас.

— Ме сөмын-на лөсөдчылі корсны тенө,— шуө сјө мем.— Мыј вөчисны мукөдјас да мыј вөчсө возын—та јылыс јуөр-

*) Скульптурност—тан: формајаслөм мичлун, правільност.

јас воіг коста мі кутам візны окопсö. Ме тенö часöвöјөн сувтöда Парадізкöд параö — сторожевöј постö, кодöс сöмын-на удіісны сапјорјас вöчны.

Мі візöдам са-сöд мыгöрјасөн тöдчан морт фігурајас вылö — мукöдыс ветлöны, мукöдыс кынмöмны быдгама позајаснас. Налөн сілуетјасыс мічаа тöдчöны рудов јенеж фон вылас пасјöм парапет куфалаыс. Најö кызкö тешкода нокошітчöны пемыдас да кажітчöны нізувјас код поснідікјасөн пемыднас шымыртöм тајö мујас вылас, көн ыжыдалöма смерт. Со кык во чöж-нын сіјö вундö асгыс урожај, салдатскöј карјассö пöртö сінмөн сузтöм да шуштöм һекрополјасö *).

Пемыдас, міјансаң һекымын восков сајын, мунöны кык вужöр да назöнык сорһітöны.

—...Ме, дерт, ег кут сіјöс кывзыны да векыда бырскі ассым штыкöс сылы рушкуас... Сешöм пыдö, öдва сесга перјі...

— Кор ме чеччышті сетчö, позјас најö вöліны сöмын һолöнöс. Ме куті чуксавны најöс, мед петасны сес, і петаліганыс öткөн-öткөн ме ештöдалі најјасöс. Гырзза выјöз ме-нам кіјасöј гөрдöдісны, сосјасöј сібдісны.

— О, господі! — Возö нуöдö первојяыс, — кор мі мöдыжык локтам, — локтам-кö бытөвö, — міјан гөртсајас дорö да кутам-кö камелок дорын виставны тајö ставтор јылыс, коді-нö ескас міјанлы! Абу-мөј тајö ужас?

— А мен наплевав, медтікö бөр воны-а, — мöдыс шуö. — Помыс мед-нын öдјöжык воö!

Бертран векжык зев еща сорһітö, а ас јывсыс — һекор оз. Но öні сіјö мем шуіс:

— Мем лоі кујімкöд öтщöщ воцасны. Ме јöј моз быщлалі штыкнам. О, да, мі ставным лоімö фверјас кодөн, мыјөн татчö воім.

Бертран гөлöсын кыліс кутана дрöж.

— Сіз колö вöлі, — возö нуöдіс сіјö. — Тазі колö вöлі, мöдысја олöм раді...

Сіјö кресталіс кіјассö да катлөдлыштіс јурсö.

— Мöдысја! — прөрөк гөлöсөн друг гәрöдіс сіјö. — Кушöм сінмөн кутасны міјан вылö візöдны најö, кодјас пондасны овны міјан бöрын да кодјаслыс душанысö быт локтан прогресс ваядас равновесіеö? Кушöм сінјасөн најö візöдласны

*) Һекрополјас — древнеегіпетскöј, римскöј да мукöд древней карјас [доргöгöрын] гырыс класбішщјас.

ташом вијаломыс выло да мијан подвигјас выло, кодјас јылыг
весиго то ми асным ого тодој, колө-ө најос сравнивајтны
Плутарх *) да Корнел **) геројјас ужкөд, либөнөс апашјас ***)
подвигјаскөд? I, век-жө, визөд! Ем өтi морт, өтi образ, кодi
кыпөдчөма војна вестө, кодi век кутас ајрданы ми члунөн
да мужествоөн!

Бед выло мыжсөмөн, сы дорө копыртчөмөн, ме кывза,
чеба ас пыщкө тајө кывјассө, кодјас кывсисны војса чөвлө-
нас пөштi век чөволан тајө вомыг. Јасыд гөлөсөн сiјө го-
рөдiс:

— Либкнехт! ****)

Кресталөм кiјассө боеттөг сувтiс сiјө. Статујалөн код-
серјознөј, ми ча чужөмыс сылөн леччiс морөс вылас. Но регыд
сiјө бөр лептiс јурсө да бара шуис:

— Мөдысја олөм! Мөдысја олөм! Мөдысја олөмлөн мөгыс—
шылөдны талунјасө, вуштыштны сiјөс мортјас паметыс, кызi
куцөмкө мiстөм, позорнөј торјөс. Но талунјасыс быт-жө ко-
лана тор. Војеннөј славалы позор, армiјаяслы позор, позор
салдат ремеслөлы, кодi јөзөс пөртө либө вемтөм жертвајасө,
либө подлөј палачјасө! Да, позор! Тајө правда, но вывти
чорыд правда; тајө правдасыс век кешлө, но абу мијанлы
выло. Мөвпышт прамөјжыка сы јылыс, мыј јылыс өнi ми
сорнiтам. Тајө лоас правдаөн сек, кор сiјөс гiжтасны мукөд
iстинајас пөвстө, кодјасөс гөгөрвоны ми кужам сорөнжык-
нын, кор весасас мијан лов. Ми јона-на ылынөс таыс. Öнi,
тајө каднас, тајө правдасыс пөштi ылаалөмтор; тајө сөвјашцен-
нөј кывјыс сөмын јенмөс јорөм код!

Бертран кызкө аслыс ногөн гораа серөктiс да мөвпалiг-
тыр возө нуөдiс:

— Коркө өтпыр ме шуi налы, ми са еска пророчествоө;
вiсталисө сы вөсна, мед кыпөдны налыс сөлөм да щөктыны
возө мунны.

Ме пукi Бертранкөд орччөн. Тајө салдатыс, кодi пыр
вөчлiс колөм сертi пыр унжык, i век-на колөма ловјөн, кы-
пөдлiс ме сiнвозын тајө здукнас налыс образнысө, кодјас

*) Плутарх—знаменiтöј греческөј писател.

**) Корнел—французкөј писател; налөн геројјасныс—јөбе, мужественнөј, благо-
роднөј јөз.

***) Апаш—хумган.

****) Либкнехт Карл—революционер, германскöј пролетариатлөн вож i, војна зивөдiт-
чөмсаң в iступитiс војнасыс паныд ташөм лозунгы: „делөј војна! делөј буржуазнөј
правителствоб! Мед олас мир!“ 1919 воө вијисны офицерскөј бандајас, кодјас пөдгя-
лiсны кыпөдчөм работјасөс.

воплоти́тмааё ас пыщканыс высокōй нравственнōй идеја да тырмымōнја јонёс, медем еновтны условностјас да доминирујтны *) ас епоха вылын, шедасны-кō најō событјејас вихрō.

— Ме щōкыда мōвпавла тајō ставыс јылыс, — нōжјōнјикōн шуі ме.

— А! — горōбтис Бертран.

Ми чōв виқōдлим мōда-мōд выланым. Чōволыштōм бōрын сјō шуис:

— Но, колō служитны ветлыны. Бост ассыд ружјōтō да мун...

*) доминирујтны — жыдавны.

ПЕД ГЕН

Г Е Р А К У К

ПОВЕСТ*)

3.

Жужыд вөр шөрти, крут слудажас костөд, шөщкөс жура жагјас пөлөнті гартчө, котөртө визув Висер ју. Кымын воқө, сымын збојмө да паскалө сјјө. Гожөмын костјас вылын гажаа журөдчө визулыс. Берег дорјасын, лөһинјасын гыбалөны черіјас. Шондї летчігјас гөгөр шувгөмөн төвчыштасны ју куҗалаыс уткајас мібө асыввоқө пукгасны ватагаөн да герчкөһны, суналөһны. Гежөда најөс тағ полошужтлөһны. Шоча тан шыҗылө вөрваыс морт уж шыјасөн. Кувһитлас кыҗеыслөн піщцалыс, мібө лыблас черікыҗеыслөн рытја кыа дырјї вадор чом дорас сыланкыҗыс — і бара лөһ, бара вөрваыс кургө аҗыс немөвөјја парма мојдсө. Сөһмын тувсов кадө, кор ју јыҗсаҗ кутасны леҗавны вөрсө, сөһмын секи ју пөлөнөд заводітөһны јургыһны морт уж шыјас. Кывтасны пурјасыс, весаҗас ју јылыс вөрыс і һинөһ-һин оз торк первобытһөј, вөј ыҗлавыҗыс олөмсө.

Тацөһи сјјө тувсов-гоҗја кадјасө.

Мыјөн воас ар, мыјөн көқдөдыштас да пукгасны зера лунјас, окҗабр-нојабр төлысјассаҗ заводітө лаҗтһны вөрвалөн олөһмыс — корја пујас килыҗөһны, уткајас, қоқөгјас прөшщажтчасны јурган гөлөснаһныс да лебҗасны лунвылө, черіјас летчасны ју пыдөсө, оз-һин гыбавһны, бырөһны өвадјас. Сөһмын лыска пујас — поҗөһмјас, һыҗас да козјас — колөһны шувгыһны. Шувгасны најө ар помөҗыс, лым устөз, а кор лымсө сапкас қоһ туктајас өшјымөн, ыҗлавыҗыс лоө қік-һин кулөма коҗ...

Корја пујас килыҗыһны заводітчөһсаҗ Висер ју пөлөнса жагјасө посһидік котырјасөн, вөр трөпајасөд кутөһны кајһны чера-пілаа јөз. Локтасны најө местаөҗһныс, вөчасны чомјас і кутчыҗасны стрөйтһны вөр барақјас. Ештөһ мыҗы на бөрса

*) Заводітчөһсө визөд 5-6 №-ыс

најөөн стрөйтөм вым баракјасө локталасны вым јөз — пөрөд-чысјас. I сыркмуно парма, ловчө, заводитө горавны багатыр-пујас пөрласан шыјасөн. Воң асывсаң да пемдытөз јагјасын быд помын кылөны лечыд пілајас да триңган черјас. Зер ваөн көтасөм һищ вылө гывдө піһнөј пыч, чаг да һебыд кырс. Артмөны медвоңа керјас — жежыдөс, гөгрөсөс, мичаөс да көрт код топыдөс.

Тасаң заводитчө вөрлеңан сезон.

Төлыс һомө-віт сажын, кор кучкис медвоңа мороз да зөбис. Висер јуөс чуң-мөд кызта ји улө, мыјөн төкөтө-на усыштіс лымјыс, сиктса колхозһикјас кутисны лөгөдчыны петны вөрө кыскасны. Сек кежө кызвын мужичөјыс вөрас-һин вөліны. На лыдын щөщ i Оһө Олекан — сарјалөн мужикыс.

Вөрөд кајны вөвјасөн ез поң — тујсө Јаг-Станө абу-на вөлі піскөдөма, а виччысны ез-жө поң. Сөрт, ескө вескыда-сө сөмын һемамын кілометра, да-өд груза додда вөвјаснад вөр вывтіыс он лебчы. Быч лоі ју куңа кајны.

Көзыд асыввоңө, кор војтөв којасис чужөмө сашкысан лым бусөн, сиктыс вөрчис колхознөј обоз, леччис ју вылө да томјөз серам-ғылөм сор мөдөдчис ју катыд. Вөв бурысјасын, мегырјасын ворсөдчисны гөрд местукјас, лантајас. Медвоңа доддаыслөн мајөг помын дөлалис колхознөј гөрд флаг. Весігтө олөма јөзлөн чужөм выланыс ворсис һум.

Гортө колччысјас дыр-на өвтчисны мунысјаслы, дыр-на кылис налөн быд бурсө сіјөмныс. Дыр-на вөтчисны чемадјас да понјас.

Колхознөј обоз пыр воңө өтдалтчис ас сиктгыс, пыр вы-лөжык i вылөжык кајис ју катыд, сөгга бердис. Чемадјас бергөдчисны, сөмын понјас колччисны-на колмөдны муныс-јасөс.

Гортса сикт колі бөрлаңө, воңвыланыс — со кілометра сажас туј. Некрытчө сувтлыны шөјтчыштны, һекрытчө шонтыс-ны пыравлыны. Визув ју абу-на тырвыјө сувтөма. Быд здук паныдасөны рыјас. Мукөдсө муртса вевтыштөма лымјыс, нарошнө моз октөма леч — ічөтһика-кө прөступка лоө, бузгысө груза додда вөла.

Видласөмөн, виччысөмөн кајис обоз. Со кілометрөсө вујис вит лун сажас. Вит лун чөж војтыр учисны i олісны төвјылын, сојисны кын һаң да өтарө воңө кајисны.

Жужыдөс Висер ју пөлөнса слудажас. Подувсаңныс јылөзныс тырөмаөс вөрөн. А на вестөд шуңгөны кымөрјас да көзөны лым.

Кујимыг станөвітчыліс обоз, кујимыг лоі перјисны вој-тырлы. Көт ескө і јона віччысөмөн кајисны, а быд восколын кыјодан став рысө ез вермыны орјодны.

Муниг костаныс нем віччыстөг друг бузгысас јіа ваө кушөмкө вөвныс, доднас і быдөн бердас дрөбалөм јі пөвстө сесса корскігтыр лептас јурсө да гөрөгтас мукөд вөвјас чепөсјымөн — чорыда вермө горөдны агоңјаө воөм вөв.

Јіа ваын ујалөмөн перјисны колхозчыкјас. Паскөмныс јічас, корөгмас, кі-кокныс гердас, а перјасны-жө.

Коркө і тајө тујлы воіс пом. Обоз локтіс Јаг-Станө — колхоз вөрлеғанінө.

Обоз локтөмсаң пыр-жө шумнөжык лоі баракјасын. Том-јөз, кодјас воңжык вөлі кајөмаөсө пөрөдчыны, важөн-нын віччысны кыскасны локтан нывјасөс. Натөг налөн олөмныс вөлі не олөм код. Рытнад локтасны да оз төдны мыј вөчны. Мукөд дырјі соборујтасны, а кызвын кадсө коллалөны вөлі нарјас вылын гащ кујлөмөн мібө шашкіасөмөн да ізтөгыс картіасөмөн. Мукөд дырјі паскөдласны гудөкнысө да һазгасны, һазгасны, а гаж оз-і лыблы. Мыјкө оз тырмы налы да-ј пом, мыј сесса вөчан.

Зато встретіісны-жө најө кыскасны локтысјасөс: гажө-дісны баракнысө, медтыдаланінө өшөдісны гөрд пөв — сетчө пасјалісны медбура пөрөдчысјасөс, весігтө щай јылыс ез вунөдны — нарашнө корісны ыжыд бак да пучөдісны.

А мыј вөлі рытнас!..

Зонјас та воңвылын һекымын лун чөж агітірујтисны гө-тырајасөс, мед најө лөзасны бараканыс војпук котыртны. А гөтырајаслы мыј — аслыныс окота вічөдны томјөзлыс гажсө да-ј гашкө мукөдыслы щөщ кімөсөтчыштны. Отсөгласөн лецісны. Но-і гаж-жө вөлі: јөктісны, сылісны, ворсісны, варө-вітісны. Јансалан кадсаң уна сорны-нын удітіс налөн өк-мыны.

Пемыд војнас барак гөгөрыс поңө вөлі аңыны гозја вужөрјасөс: најө кутчысөмөн гулајтисны вөр туј куңа, пымс-јалісны-сералісны, вічөдісны јара ломзан козувјас вылө да на пөвстыс корөісны асыныс шудсө...

Өңө Олекан куш муөн-на локтіс татчө.

Тајө — шыр гөн рөма зуг јурсіјаса, рам сінјаса, комын арөса морт. Радејтө по-турецкі коксө улае суркһалөмөн пукавны, шпуткыны кызпу вуж бердыс вөчөм крука каллансө да варөвітны матө војшөрөң. Сіјө нар дорын векжык пукалөны морт кујімө-һол, на пөвстын објазателнө-нын дорч-

чыс Степö — кузмöс чужöма, төкөтö көсöйтан сінпотасјаса бурлак-зон, комсомолец, куквізые Јелöлөн милојыс. Сылөн медрадејтан мөвпыс — велөдчыны прамөј кузьнечö да лоны колхозаныс „дортчыс спеціалістөн“. Сіјö весігтö вöтнас коса дорö. Асывнад муртса-на јурсö лептас да чукöстас Öмеканöс:

— Тавој, Öмө, бара-на коса дорі.

— Бара-на ез артмы? — серөктас мөдыс.

— Ез, другö, ез! — ышловъас да кутас пастасны уж вылö петны...

Барак стенаныс öшалö картон ліст. Сы шөрö вöчöма круг да јукöма со пелö. Бригада кор кутчысис ужö, стрелка вöлі петкөдлö 0%. Сесса луныс-лун кутіс вешјыны пыр возö да возö. Магнит вынөн стрелкаос ас дорас öтарö матöжык кыскіс гөрд рөмөн гіжөм 100%.

Öне Öмеканлөн бригада медвозза лунјасаньыс-на кутіс вöчны морт вылö медуна кубометр, медалöз лептіс öдјассö і тајөн гордытчіс.

Быд рытö, кор пемдігөн баракö кутасны локтавны пөрөдчысјас, пөртчысны да костысны, Öне Öмекан, Степö да мукөд чукөртчасны пызан помö, артыштасны лунја ужнысö, төлкујтыштасны коді-кызі талун ужаліс да мунасны стрелкасö ставныс дырјі возö вештыны. Тајö здукнас баракын сорніјасыс лаңтлөны, кывлö сөмын гусөңык сорнітөм да віччысөмпырыс тасті-паңөн вөртөшітчөм, быдөнлөн сінмыс кыјөдö — јона-ö возö вешјас стрелканыс.

— Возö — абу бөрö, шулывлөмаос пөрыс јөз! — улөс вылыс чеччыштөм бөрын серөктас Öмекан, өтщөщ став чужөм вывті котөртас нум, музныс вунлө, кык код чөскыда сесса сојсö.

Өтпыр, таз-жö уж вылыс локтөм бөрын Öмеканлөн бригадаыс чукөртчіс да артыштіс — кајіс щук 70%. Тајö вөлі выл волы паныда рытö. Жара ломтысис пач. Барак öшіңјасыс сылісны морозөн серөдөм узорјас. Ывла вылын вөр вестын öшаліс көзыд лөз јенеж, пыр јаржыка і јаржыка öзјалісны козувјас, öтарö содісны да зікөз пемдөм бөрас лоіны лыдтөм унаөңөс. Најö чөв кымөм парма вестас пөртмасісны сурс рөмөн, мукөдыс сырмісны посні келчі аргаөн, гырысјасыс оравлытөг вежлалісны рөмнысö дон гөрдсаң міча лөзö да сесса сін јөрмөн југыдö, бара лөзö, бара гөрдö. І ставныс зев вылынөс, сещөм вылынөс — һинөм вылö кінад он сузөдчы. Козувјасыс — паскыд да жужыд вөрса ты пы-

дөсын моз ворсан аңывтөм міча черіјас, кушдөмјас жылыг-
зор пөчөјас мојдлөны посны челафјаслы.

Но баракын вөлі шоңыд, весігтө лішка шоңыд. Лөз дөрөма Олекан чеччыштис улөс вылыг да, стрелкалаң јурсө довкнйтөмөн, шуіс:

— Зонјас ставныд горзөј ура! Огө макөс бөжөн пырөј
выл воас. Міјан 70%!

Быдөн кокња ышловчысны. Степө квалітис тыртөм тасті
да кутіс чуңјаснас барабанітны. Кодјаскө збылыг горөдісны
„ура“, кодјаскө гажаа серөгтісны да заводітисны шмонітны.
Лыбөм тајө гаж шөрас друг кыліс чірөм гөлөсөн шуасөм:

— Кукаңјас моз ышмісны, јөјјасыд! Лоөма-жө сизимдас прө-
цент. Зев-тај!.. Кынөмјас оз-на віс міјан таыс.

Пыжөн мунигөн мукөд дырји һемвіччыгтөг пыжпыдөс друг
гуж кылө інмас лажмыдіно, катовтөдас быдөн тенө. Тајө шыа-
сөмыс сиз-жө друг сувтөдіс лыблөм гажсө.

Баракын усі чөвлөң.

Степө чујмөмөн пунктис тастисө пызан помө да бергөд-
чис сылаңө, кысаң кыліс шуасөмыс.

Јарө — Зөт Імалөн вежапыс — пукаліс пыді нар вылын
да бергөдліс кіас ва туңисө. Тајө — сім куа, чукырөс чужөма
верете воан морт. Најт ситеч дөрөм улас кусњасіс жебың-
чі јаја тушаыс, жежгов сінкымјас увыс віқөдісны бышласан-
лөг сінјас.

— А?.. — сылаңө восковтіс Степ.

— Те-нө тақсө, Јарас?! Лок-інө пет да жоң шөрсаныс
бајітышт.

— Асныд бајітө, колөкө.

— Оз-мөј тырмы смелствоыд? Сорңит.

— Візув ва кылөдө амі мыј? — жоңө ласкіс туңисө Јарө.

— Ужавны ужав, а туңитө һебос һекөд оз дөм!

— Со-өд кушдөм барін лоөма! — кодкө шыасіс воча.

— Кодлы ужалам, сіјө мед і дөмө.

— Кодлы-нө ужалам?

— Ісаклы помөчалам! — локыс орјөдліс чірөм гөлөснас

Јарө. — Быд во вөрсө леңам-леңам, а век пом оз тыдав.
Мыјкө песісны-һін міјанөс.

— Ас һімсаңыд сорңит. Јөзсө ен кодрөдлы, — вомалісны
Јарөс. Сіјө гөгөр нуөдіс бышласан сінјассө да ез аңы вы-
јөңтө өві мортөс, коді ескө мед ошкөмөн віқөдіс сы вылө.

— Ек те! Шөщ-жө колхозњикөн шусан! — зывөка чөвтіс
Степө. — Төдан он-нө мыј сорңитан?

— Төдтөг оз-тон ов. Зөт рөдас-на сінө, — шуис өтү рубшик. — Зөт пөлан...

— Мыј-нө теd Зөтыс лоі? — пузис Јарө. — Зепад-мөј сулыс?

— Оз-тај убөліт кісө гаdдөстны. Вөрад ез-на петав небос.

— Кынөмыс-кө пөт, мыј нужда сылы, — ңылөм чужөмсө дөрөм соснас чышкыштіс Јарө.

— А вот щөктыны сещөмјассө колө, бур кывсө-кө оз-көсјыны кывзыны. Кушөм-сещөм шөйтчысјас најө! Быдөн ужалөны, мед і најө щөщ. Сөветскөј му вылыс ңаңсө жө-рөтөны небос.

Өтарсаң, мөдарсаң кутисны шуасавны Јарөлы воча, тө-пөдісны морттө.

— Ладнө, мыј пузінныd, — рамміс сөјө. — Кыв оз поз-шуны сесса...

— Вот мыј, Јарө, — кывзөм бөрын шыасис Өнө Өле-кан. — Менам бригада — ударнөј бригада. Коди көсјө ужавны, сөмын сещөмјас мјанлы колөны. Он-кө көсјы ужавны, тур-мјан дорыс. Ен пежав мукөдөс. Гөгөрвоин?

— Ме - ңинөм... Ме өd ег локыс...

— Ен локыс! — вомалисны рубшикјас. — Төдам тенсыd дум-јастө, он дөб.

— Ладнө, ладнө... Сөрөмыс дон оз бостлыны. Күтід-жө-дөжнавны, — нар вылө гащасис Јарө. Баракын мыкөдыра пукаліс чөвлөң. Сесса ңөжөңикөн бара кутисны гартчыны горныјас, чужөмјас бара гажмисны. Сөмын өтнас Јарө колө кујлыны.

Өнө Өлеканлы воіс пісмө. Гөтырыс гөжө:

„... Лечча карө — скөтвізыс-ударныкјас слот вылө... А јона-ңин теыс гаж быріс, но да ужав, ужав...“

Кушөм меліа пуксөны тајө кывјасыс сөлөмө.

Өлеканлы окота лоі аскејас олыштны. Пастасис да пе-тіс ывлаө.

Јенежыс востымасис: пөртмасан југыd рөма гыјас назө-ңік ветлөдлөны вөр вестын. Тајө војса кыаыс парма шөр-сыс моз кыпөдчөма да ојдөма ытја ваөн.

Дыр ңимкодасис Өлекан, пелјас кынмымөн сулаліс ба-рак дорын. Вөлі пелын тінгымөн лөң да чөв. Вөрөд-чытөг сулалісны пујас — јежыдөс, зорөс. Но Өлеканлы чайт-чө, бытө пыдысаң сырмө пармаыс, јіркөдөны-ужалөны сы-шөрын кушөмкө гөгант мехаңизмјас, пыдысаң кылан шыјас-

ыс кыптöны вөр вестас да гычöдöны јічөм чім лöz војса
јенежсö. Насан-жö бытёо разалö востымыс.

Вöтын-моз Öлекан мөдöдчіс јуж туй куча. Уклад тор-
јасөн триңгöны кок увсыс чужышсөм лым комөкјас—сецö-
мөз најос кынтöма морозыс.

Мунны ескö пыр тазі воҙо вөр потасті вегласан јежыд
туй кучаыс, век ескö виçодны востымасөмсö да кывзыны
чайтчан шыјассö! Мыј јылыс таçсö јургö чөв олан пармаыс?..

Öлекан пыравліс гөрд пелөсö, но талун абу воöмаөс-
выл газетјас да ез кут дыр овны.

Баракас бөр локтігөн мөвпаліс ас чемадјас јывсыс. Сін-
јассö куңөмөн зіліс мөвпнас вајөдлыны сінвоçас Мішö пі-
ысыс шыңјалан чужөмсö. Арнас, кор Öлекан прөшщайтчіс
сыкөд, Мішук вөлі төлыскод гөгрөс чужөма, пөлтчөм бан-
бокјаса, шыр пі сінјаса ... Сіјö таво медвозыс-на көртыштіс
сыліас гөрд галстук. Сікт помөз сіјö колмөдіс батсö да
медбөрја здукас сен јуаліс:

— Став пугö, баъ, пөрөданныд?

— Ставсö, Мішук,—шусіс Öлеканлөн, а Мішук збыл-
пыдди гөгөрвоіс да повчіс:

— А көчјасыс-нө көн кутасны овны?..

Вывті лөсыда учіс тајö војсö Öлекан, вөталіс кокнідік
вөтјас—гөрд галстука Мішукыс гажаа сераліс да өвтчіс сі-
јö гөрд знамјанас, кодөс талун бригаданысды баракö вајіс-
ны рабочком да парторг, а Степлөн бытёо медвоçаыс-
артміс прамөј коса і сіјос пуктісны колхознөј куңьчө.

Пемыд-на вөлі ывлаыс, кор пөрөдчысјас асыввоçнас
петісны баракыс.

Көчыд сынөдыс чышкыштіс чужөмыныс унзілсö, гыөр-
төдіс сінлыснысö да разалі туша пасталаныс кыскö друг-
лыбөм вынөн.

Талун вөрлеçысјас шуісны вөчны выл вөса субботьнік.

Сајаліс баракныс, трөпа суныштіс вөр пышкö, отарö
кутіс векңавны, вожавлыны, лоі өті мортлы төрмөн, сөсга
і помагіс.

Најö воісны пөрөдчанінö. Со кујлөны төрыт вөчөм пу-
јас, төдчөны на гөгөрын коктујјас.

Јүгдö.

Јенежсыс бытёо кулыштісны војса шебрассö і јөв шор-
јасөн ылытіс лунјугыдыс, паскаліс да разаліс быд пу кос-
тö, быд тукта улö. Вылын дөввиçісны банјөм кымөрторјас—
ачыс кыаыс ез тыдав муын сулалысјаслы.

— Заводітам, Степö?

— Заводітам, Олекан!

Пыдö муö вужасöма велікан пожöм. Уна даc во сiјö быдміс мулыс сöксö кыскöмөн. Лоіс јон, зумыд да шап. Пöлтлісны војтöвјас, кістлісны зерјас, жарітліс шонді, а сiјö öтарö век быдміс да быдміс. Сулалö öні пашкыр тугансö шапа качöдöмөн, езыс парчаөнмос ежöма сiјöс лымјыс, кысаңкö вывсаң усан кыа југөрјас сурс рöмөн ворсöдчöны лымчірјасас—зірдалö, лöсталö шап пожöмлөн мiчасыс мiча туган.

— Кащ, кащ!—сащкысліс пожöм дiнышö паскыд чер. Ез вöрзылы, ез здрöгнiтлы вöрса велікан. Кыскö друг локтöм iчöтiк тöвру кыш кышöдчыштiс пожöм лысјас пöвстын да бөр пышјiс.

— Кубометраыс, Степ, петас таыс?

— А матö, другö. Со-тај—быдмылöма небос. Kod тө-дас кымын во кыпöдчiс мусаңыс, а мi бостам да здукөн бөр водтöдам. Но, кутчыслы піла воропас.

Iчöтiкаөн пурö піла, быд вешјiгөн сöлыштö лым вылö зарнi чiрјас коф пілнöј пызсö—öтарö унжык, öтарö унжык. Сырмыны-нын кутiс пожöм, здрöгмуналi. Горажыка-нын шувгö сылөн туган. Пөрöдчысјас вылö пыркалö езыс бус, кымын возö, сымын јонжыка да чукöражыка. Со, катовтчыліс-нын вöрса велікан да бөр веккöдчiс—кöсјö-на кутчiсны, кöсјö-на ас мiчлуннас гажöдны вöрсö. Сор-нын, сор.

— Вiччысöј!

Ращкöдчöмөн копыртчiс—первојсö нöжјö-нöжјö, сесса пыр јонжыка öдзöдчöмөн—став ас сöктанас мiчкысліс поснiдiк пујас вылö, вошыштiс, лазнiтiс, чегјалис да гыпкысiс лым пышкö. Усöминас мiна взрывыс моз качліс лымјыс, сажöдліс матi гөгöрса понöмјассö. Лым бусыс дыр-на öшалiс сен да нöжјөнiкөн пуксiс.

Увјисны, орјöдлісны вöрса веліканöс.

Гылыда ветлöны бок пöлöныс черјас, куз да мiча вöнјасөн водö муö кырс, мiасiгөн моз усö.

— Добраыс!—чер тышнас керјö камöбтiс Олекан.

Небос iнас. Тащöм öкачјатö буржујјасыд рад бостасны. Серт ескөн абу көнкö окота мiјанлыс нöбаснысö да төварыс-öд первој сорт!

— Пасјыны, ескö, Степö, кер вылас: вöчiсны сещöмтö да сещöмтö колхоңнiкјас, сещöмтö лунö да сещöмтö местаын. А?

— Огö-нин шыкöдöј. Наяö-пö, кыз зобјасыд, зев јешщö-нискаöс.

Варовитöны да волсöны кык друг. А на гөгөр, вöрас, мукöдјас пöрдчöны. Мукöд дырјі чер триöбтас, либö пу-лөн гыпкысöмыс кывлас...

друг Öлеканлөн черыс Һеног вилдiс да сапкысiс кокчерјас. Туша кузалаыс јукөвтiс дој.

Öлекан помнитö-на лым вылö пуксöмсö, помнитö, кызi-кутiс гөрдöдны кок улас лымјыс...

Öлеканлөн сафыс бырi.

4.

Вöскресеньна лунö Јелук ордö локтiсны нывјас, зiк акаң-јас коф шаңöс. Вöччöмаöс да аслыныс зев лубö—јурсi-ныссö лöсöдыштасны, бöждорнысö лезыштасны, чышјан пом-јас зелöдыштасны. Зев ескö лöсыдöс, сöмын-тај вег-моз вошö вöччöмныс. Кызвын томјöзыс öнi вöрынöс, колiны куш-скөтдорын бергалысјас. Нөкод возын шапитчыштны, Һөкод-лыс вөжсö петкөдны.

— Нывјас ышлолалöмөн вiччысiсны Јелукöс. Јелук котö-рөн вужöртiс öшиңувтi да көзыд сынöд сорыс пырiс кер-каö. Нывјас ускöдчiсны сы дорö:

— Јелук, вöлөстад вiрдыштам...

— Кино-пö лоö.

— Ветлам, Јелук!

Јелуклөн чужöмыс банјöма. Котöртöмлаыс век-на лов-шыыс тeryбжык. Сiјö локтiс телатыкгаң. Серамбанөн пöрччiс коска пассö, пöмалыштiс кi-кабырјасас, зыралыш-тiс гөрдöдöм сојјассö да мөдöдчiс мысган доз дорö.

— Ме асныдтö көсја вöлi нуöдны-а. Удiтiнныд-тај,— пiңјасыс посныдiкöс, сакар торјас моз јөжвиçöны нумјалан вомдорјас костас.

— Талун комсомол собрaнiје,—мысеггыр сорытiс сiјö. Бөрвыв пыркытiс сук јурсiсö да вiçöдлiс нывјас вылö:— киноçыс щöщ оламö сен. Амi-нö дышöдас тiјанлы?

— Леçасны-кö, олам...

— Мiјантöг гашкö Һинöм оз артмы-да,—бурыс шмоңi-тöны нывјас.

— Ветлам да азам сен..—чужомсө мајтөгалис Јелук дыр мысгис, галкөдчис утка моз. Сегга косөдчис вышивајтөм помјаса кичышкөдө. Сундукыс перјис кумач сарапансө, вышивајтөм сосјаса јежыд дөрөм, сикөщ, кашімер чышјан.

— Мыј-нө лөсыд абу?—зеркала дорын бергалөмөн јуагис нывјаслыс. Нывјас отсалісны сылы пастасны: кыткө топөдыштасны, кыткө леҗыштасны, лөгөдөны, гөрҗыштөны..

Сынагигас Јелук һужөдліс кывсө да гөт-гөтөн серөктіс:

— да-өд ешщөмтө һекод-жө оз бост. Мыј-нө кутас ме-өн вөчны? Полокала тужө-кө-а.

Зеркаласаң сылы тыдаліс пелкінік бајјаса, төкөвө чангыла ныра, коҗлалан сінјаса ныв чужөм.

—Степөйд-пө садсө-һын воштөма те вөсна, Јелук. Вөрыс-пө пышјыны лөгөдчө.

— Мед видлас,—зумышміс Јелук, сінкымјасыс вочавоисны, вомдорсө курчыштөмөн виҗөдліс сіҗі сорһитыс вылө.— Ескө ме сылы...—олыштис, һумбырасыштис да реҗдис гора серамөһ:—Пачесајта јурсө!.. Со збыл пачесајта!

Јелук сералис сөстөм серамөһ, кыҗі вермө серавны даскөкјамыс арөса нывка, кор сылөһ сөлөмвылас вывті кокһі да долыд. Сералигас тирҗыштисны дөрөм улас пелкінік морөсјасыс, саркөдчисны сикөщ молјас.

—Жал-на лоө Степукыд!

— Ш-ш-ш,—сінјаснас ворсігтыр өлөдис Јелук да мудеритөмөн сінмаліс нывјаслы. Кукһа пачвоҗын ноксис мамыс сылөһ. Сіҗө ескө кыліс нывјаслыс став сорһинысө, но сөмын ас кejas һумјалис чукурөс вомкөщјаснас.

Горһичаын југыд да гажа. Вешталөм занавесјаса өшиҗасті краскаа жоҗ вылө кісгө лунјугыдыс. Жеһыд кад кежө петөм төвса шонділөһ југөрыс гөрда кучкө белитөм пачмышкө. Пелөс пызан вылө лөсыда течөма кыгајас. Стеҗјас пөлөһ: календар, вождјаслөһ портретјас, карһинајас. Медшөрын, гөрд ланта кышын да кабалаыс вөчөм зоріҗјас пын—Стамлилөһ портрет. Сіҗө төкөвө һумдыштөма, і тајө һум вөснаыс керка пышкөсыс кык коҗ кажитчө ујутнөјөһ, гажаөһ да шоһыдөһ.

Гөгөр төдчис пелк нывбабалөһ кіподтуј.

— Сојөј, нывјас, пөс шаңгасө. Шогмас-кө, гөсөитчөј, донајас,—блуд чуқјөһ пыртис Јелуклөһ мамыс пөс шаңгајас. Најө руалисны пызан вылын.

— Јона жө чөскыда пөжалөмыд, Парас тöt, — ошкисны нывјас.

— Гојö, сојö, шогмө-кө. Тіјанлы, томјöзлы, јона колö сојны. Öнi ем да со мајбыр пөжаснытö. Небог-тај Јелук-öс важөн ег зевсö чөсмöдлы пөг һаһнад. Дасвітöд во, му-бајас, дөваала; медга сөкыд кадас мужикöј уси. Краснöј партизан-öд вöвлi, — гөлөссö татчө лептыштлис Парас, — Сла-бог, быдти-на кықкө-мыјкө челафöс, шыгла кулөмыс јенмыс вiзiс...

— Мамö, мыј-һин јенсö кыскалан. Ачыд тајнö колхоз-нöј ударһица, — выја шаһга чегiгтыр һебыда шуыштлис Јелук да һумјовтис мамыслы.

— Чöv, Јеме, дона ныв. Ен јанöд менö. Јентö-öд сiз-һин казтыштаа, ог-i төдлы — ачыс артмас... А выжыд-жө атыö шуа колхозлы! — сөлөм бердас вескыд кiсö пуктылөмөн шуис Парас. — Сiјö-öд мијанöс вердö шаһганад. Мукöд дырјi думайтла ас кежын, миға чукөртлыны ескö колхоз паныс јöзсö да пiр вылын моз гөстiтöдны сөкөлјасöс! Со-öд мыј думайтлан пöрыс јöйид. А медажыд гөстнас корны ассö, — Сталин портрет вылö вiзöдлис Парас, чеччылис да сөстөм кичышкө-дөн весыштлис сiјöс, көт ескö бусыс ез-на уфит пукгыны сы вылö.

— Гојöј, нывјас, сојöј. Јешцö-на ваја, — һебыдык кокшыөн петiс кукһа вежöсö Парас. Јелук радејтан сiнјасөн коллөдис мамсö, бостiс балалајка да кутiс ворсны.

— Јелук, дарјаным ез-на во? — јуалис сырја шалһа ныв — скөтһица. Јеме дугдыштлис струнајасö чуһјаснас кучкавны, јурсiсö бөрвыв пыркһитiс.

— Дарја? — Јелук ышловзiс. — Дарја ез-на лок. Ачым лун-лун вiччыса дона гөстöс моз. Тöрыт ескö каһным мыс-гö вöли-да, мыј сыыс... Оз-жö-öд һинөм төд сiјö — сөрöны. А тiјан-нö гажныд бырис-жö?

— Сiјötö мед-һин ескö-да, — вочавiзiс сырја шалһа ныв. Iчöt дырјi мамјас вöли мунасны војков-мөдөн вiз вылö, колһасны мијанöс посһи чој-вокөс. Пыр-жө матö i воам: жождыд чышкытөм, мөскыд корстөм, посһи челафыд кытчөкө сажмовтчөмны... Öнi мијан сiз-код-жö. Дарја мунiс i скөт картаын мөджык пөрадоқјас лоины.

— Мыј-нө сiз? Варукныд-нө оз-мөј туј мамныд пырды?

— Варуктö-öд төдан, Јелук. Нһинөм он куж сылы вöчны. Тöрыт-на менö увтис — мыјла-пö мөскыдлөн кынөмулыс руд-мөма? Волөстö миға вај дај оз рудмы. Картаным, Јелук, һө-

лөд лун волюстөм, со-од. Мөскыд | водас дај һајтчас - эд сав көт ен сесса. А волюсыс ыж вомтыр абу.

— Да,—улыс лөбсө јырыштіс Јеме. Сінкымсө тілігтыр сувтіс да прөјдітчіс пелесыс-пелөсө.—Со мыј мем окота віставны, нывјас. Абу скөрмөмыс сөмын. Ме-од шөкыда вола тіјан картааныд. Варук ас местаас, ті ас местааныд-дај. Варукныд бура вөчө відыштө-кө тіјанөс. Мөсјасныдтө-од енжык кутөј старајтны! Вескыда вістасөј: сің-од? Сіјө-од і ем—век-на мам кыд колө, ещөм, невестајаслы.

— да-од абу куш мјан сајын, Јеме,—падмыштлөмөн заводітліс вензыны сырја шалла ныв, но Јеме ыпмуні бі вылын сумөд моз да лептіс гөлөссө:

— Мыјла-нө кодкө вылө ыстысанныд! Волюс шуад абу? А лыс пајныдтө кералінныд? Кералінныд амі енө міса?

— Некодна-тај ез...

— А ті-нө? Оз-мөј тіјанлы ков медвоэсө төждысны? Ферт, колхозныцајасыд шуасны: со-пө-тај асныс ез-на убөлітны, а мі-нө мыј! Сіјө-од і ем. Колө гөгөр думышты, нывјас. Варукыд волюстө оз рөдіт тіјанлы. А правленіе шуө—іңас-пө еща, візтыны колө. Кықкө-мыјкө колө эескыд-інгыс петны мјанлы, а не пежавны скөтөс.—Јелук пыркнітіс јурсісө да мөвпалігтыр бара прөјдітчіс комната куға.

Нывјас пукалісны сінјассө увлаң леэомөн. Ас костаныс најө Варукөс винујтлісны. Сарја бөрад тешкод кажітчіс налы сіјө. Сарја некор ез горөдлыв, ез відлыв. Пырөткод. Кағалас-кө һајтчөм мөскөс, бостас іңас да весјіг моз шуыштас рамыңка:

— Скөтыд, лубајас, морт кола-жө радејтө сөстөмлунтө. Војдөртө мі сөмын мучітлім кеңерјасөс. А колхозад пра-мөја-нын колө візны.

Шуас тазі, а мыжалөн некор сесса оз вун, дај оз лөгас шуөмыс.

А Варук сіјө лечыд карактөра, нарадітны радејтө. Скөржык-кө і лок кывјөн шуас сінмад:

— Те-нө, лапасса, мыј віқөдан! Он-мөј азды? Ещажыка гыжјас, секі аздыны кутан. Рыгнас пырава да мед вөчөма вөлі.

Ташөм нарадітыгыд ез во сөлөмвыланыс скөтныцајаслы. Мукөдыс кутісны шуасны, мукөдыс нарошнө не сы ног вөчны. Варук мөдыс індас, а којмөдысө пуғас, шуалас, шуалас, сесса бөрдзас да правленіеө котөртас. Пөжыс-курөг моз сен лептас шум:

— Чөрту ставыс! Кушом-нө тајө пөрадок! Ме тазнад распрө..... ужавны!—зымһитас кокнас. Вомыс сылөн терыб. Абу вом, а пулемјот, кызі-тај шулас Оһтып коңук.

— Мыјмакө-тај-нө кывзылісны дарјаос. Сіјө рам і быд тор вөлі-а. Кужөј лөсөдчынытө,—шуасны сылы правленіеын.

— Менам характерөј сещөм, шуа да дөзмөны. Вежөј колөкө-а, мөдыс ен винтујтөј. Велөда ме најос дорын учылыны...

Код-пө сен і мыжаыс налөн. Правленіеын віччыгісны дарјаос. Сіјө-пө локтас да бөр лад пукгас...

Јелук ветлөдлыштіс жоҗ куҗа да вочасөн рамміс, ыркалі. Важ коҗа һумјалөмөн пукгіс нывјас дорө, гөгрөс гырҗајаснас леччысіс пызан вылө да вісталіс:

— Віччыгөј, нывјас, дарјаным локтас да пывсөдас, тыдалө, міжанөс, со збыл, пывсөдас. Нге куш-өд өтнас сіјө кывкутө. Ставнымлы өткоҗа көлө сөлөмнаным вісны.— Марјамол-коҗ сінјасыс сылөн бара кутісны важ коҗа ворсны гаҗаа, щөщ і нывјас кокһіҗыка ышловҗісны:

— А җе-ерт... җе-ерт сіҗ.

Најө ез дөзмыны Јелук вылө. җумгыныс вежалісны, мыј сіјө сещөм төлка да сус, комсомолка.

— Мыј тајө? Аттө җывө!—өшіңлаң друҗ копыртчіс Јелук. Өшіңувті прөјдітіс вөла. җоҗҗас кушөмкө морт—төбөмаөс, гартлөмаөс, ныр-һі-вом. А җоҗ бөрса бабајас вөтчөны.

— Коді тајө, коді?—өшің җеҗкөө таркһітіс Јелук да горөдіс мыјвермөмсыс.

— җаңө Олекан!..—муртса кывмөн воча горөдісны ывласаң сылы.

Ызгыс јөз чукөр прөјдітіс да леччіс чојгорув, дарја керка дорө.

— Вот-тај!—сінкымсө тілыштіс Јелук, сесҗа кватітіс кашімер чышјавсө да чепөсјіс ывлаө:

— Нывјас, рөдтамөј!..

(Воҗө лөҗ-на)

ВЛ. ЖІЛКІН

ВОЛВЫВСА ПАРТИЗАНСКОЈ

Кыз ми вöрын партизани́тим —
Тöдö пурга, тöдö лым.
Лев-Брита́нијаос ра́нитим,
Лутöј враглыг чегим вын.
Тыш ми нуим егö весшöрö...
Сижö не́кодыр оз вун.
Кызи бостли́с сек Плесецкöјöс
Партизанјаслөн збојлун.
Збыл те көсјан врагöс венны-кö,
Сижöс пасварт! Воçö лок!...
I ми тöдам, кызи Щенны́ков
Волис налыг небыд бок.
Волчјöј сотна Устје-Вагаын
Ез-öд еща шојөн вод...
Карпогорын, парма-јагјасын —
Партизанјаслы почот!
Кöт-и зерөн шра́нпел шаргыли́с,
Косын ез тиравлы ки.
Сизи вöтлим ыжыд Кардорöз *)
Жыд бандајасöс ми.
Жыд мореöд караб вылын
Жыд свора пышјис сег.
Мижан ле́нинскöј том му вылын
Јона радли́с быд бореч.
Кыз ми вöрын партизани́тим —
Тöдö пурга, тöдö лым.
Лев-Брита́нијаос ра́нитим,
Лутöј враглыг чегим вын.

Комиöдiс Вых Паш.

*) Архангелскöз.

ИЗЈУР ИВАН

ДОМЕНЛӨН МЫЖ

ПОВЕСТЬ *)

КВАЈТӨД ГЛАВА

I.

Олөм!.. Мыјдта гөгөрвотөмыс вөлі тајө өтүк кывјас, мыјдта сінва да мат чуктөдліс сійө пөрысјаслыс і томјаслыс, мужічејјаслыс і нывбабјелыс. Сіјө олөм вөснаыс доменлөн батыс комын кык туж ветліс Уралса заводјасө пес керавны, сы вөсна сійө воыс-воы пөрысміс. Коди лыддыліс, кымын заводскөј песчурка сені сійө кљонөдліс, кымын кілометр сійө вөчліс ыжыд нојјөн да куы бөжөн кыссан даддөн із гөрајас вомөн подөн вујігөн? Сіјө олөм вөснаыс дуња Шомесовалөн мамыс кычкык арөссан, кык во мысгөі верөс сажө муңлөм бөрас, коліс дөваөн, кор мужікыс ламаліс пу улө Жыж ставалыс пөдрајјас тыртігөн. Сы вөсна-жө Мітреј Вурдов кыч арөсөн муңіс фронт вылө, картасажастыс нур вомөн гортсыс пышјіс, кор сылыс батсө став сіктвозын садбыртөзыс нөјтисны дурмөм жежыдјас.

Олөм!.. Мыјдта шог вайліс сійө дуња мамлы верөсыс кулөм бөрын, көтөдліс лун-лун сылыс партуксө. Коди чукөртас сылыс сінвасө, коди мынтысас сылы сыыс, мыј комын арөсөн-нын сійө вөлі пөрыс да ышкігјасөн ружтө-кујлө быд покос вылын кыкыс? Сіјө олөм вөснаыс Мітреј Вурдов муңіс гражданскөј војна бі пыр, сы вөсна дуња, секі ічөтүк Өвдөт, квајт арөссан төв і гожөм візіс јөзлы кага, а дас арөссан-нын төдліс мужікөн вөчан быд уж. І оз өмөј өні сійө туша-мыгөрын төдчы сыөн вөчөм быд уж, быд сөкыд во?

Олөм!.. Мыј вөлі гөгөрвотөмысжык сыыс нөл во сажын, кор дуња арға зера лунө пышјіс гортсыс, аслас чужан сіктсыс да медвоызыс воіс Сык тывкарө? Сені улчјас куыа ветлісны јөз, быдөн кытчөкө муңісны, термасісны, а сійө

*) Заводгчөмсө вічөд 1, 2, 3, 4 да 5-6 №№-јасме.

өтнасөн, ічөтік, жөжгылтчөмөн, сулаліс кык судта керка пелөсын да корсіс-віçөдіс аслыс мунан туј. Быдөнлөн вөлі кытчө мунны, сөмын дуња өтнасөн ез төд кытчө воштысны, ез төд, коді кытөн сіјөс віччысө.

Олөм!.. І кызі тајө кутіс воггыны, кор дуња вескалі сещөм јөз кіө, кодјасөс сіјө гашкө вежөртны заводітчөмсаң корсіс, і мамыс сөмын аслас нор мојдјасын каңтывліс, а сөгга најө отсөгөн-жө вескалі комсомолө да Совпартшколаө. Секі кутісны лоны гөгөрвоанаөс унатор, кодјас јылыс сіјө војдөр ез лыстлы дај весіг ез кужлы мөвпышталыны.

Кушөм абу прөстөј сіјө ставыс вөлөма. Кушөм сөкыд, кушөм унасікас і... кушөм міча, кор заводітан сіјөс гөгөрвоны, аңыны сылыс мічлунсө, каңавны кыпыдлунсө. І кушөм абу лөсыд, сөлөм вылад пуксө кушөмкө ділквіқан тор, кор мыјкө көсјан вөчны да он куж лібө оз артмы.

Коркө вескаліс бур морт да ез тојышт, ез еновт дуњаөс өтнасөсө керка пелөсө, а індіс вескыд туј, помтөм-шуштөм пармаыс петкөдіс керөсвывса міча јаг нөрысө, кысаң гөгөр ыло ставыс тыдалө. Коді-нө өні отсалас сылы, коді індас мыј вөчны, кор сіјө сувтіс ашөр туј выло да первојја лунсаңыс колө кужны кутны ассыс віç Пырөј куңа, мужікыс куңа, мукөд куңа? Мунны Вурдов ордө да сорытны? Но-өд сещөм делөтө јөзсінвоçө педкөдны кыçкө јанзім-жө. Öд сыкөд дуңалөн јітчөма став томлуныс, став сөлөм дојјасыс, кодјасыс сылөн морөс бердыс өні-на јонтө. Јітчөма ставыс, коді өні сіјөс вермас тојыштны Јермомін діныс, мукөд діныс. Кызі-өд најө ставсө сіјөс гөгөрвоасны?

дуња бара-на ез лыст сорытны став јывгыс Вурдовкөд. Ез лыст сы вөсна, мыј сені пукаліс щөщ домең. дуња дыр віччысіс, кор сіјө мунас, пукаліс пызан помын да відлаліс „Вөрлеңыс“ газет, көні вөлі гіжөма најө комсомольскөј колонна јылыс, медвоçа рејсјас јылыс. Но домең, тыдалө, ез лөсөдчы мунны. Бара лоіс еновччыны Шомөсовалы сорысыс да петны гортас.

Јермомін бөрја лунјасас гортас омөма воывліс, муртса сөмын вој кежлас пыравліс. А талун вөлі віччысө-һін дуњаөс.

— Көні шөјтан? — скөр чужөмөн јуалөмөн паныдаліс сіјө дуњаөс. — Нөкор те гортын абу!

— Көн колө — сені і ветла. Ме тенсыд ог јуавлыв, көні те овлан.

— Те менам воывтөм выло і рад! — піңпырыс містөма серөктіс Јермомін да секі сы діныс дуњаөс өвтыштіс віна дукөн.

— Те мыј тајон көсјан шуны?— скөрмис дуња тајо кыв-
јасыс ылә дај сы ылә, мыј Јермомин луншөр-луно ветлөд-
лә код, кор тракторјасыс жыңыс оз ужавны.— Те талун код?

— Ме—код? Ме—Јермомин, тракторној базаса механік.

— Ме сіјос тетөг төда. Јуөмыд, міса...

— Поэо і жуыштны ічөбіка, кор гөтырјасыд сецшөмөс.

— Кушшөмөс? Мыј те сөран!

— Но, ладно, Шомесова јорт!— Јермомин друг шыбытис
муртса петалан шмоњсө, сувтис дуња воэо.— Чукөрт талун
комсомолскөј собраңіје. Вопросыс те јылыс...

— Мыј?—ез гөгөрво дуња.— Мыј?

— Чукөрт, міса, комсомолскөј собраңіје, вопрос те јылыс.

— Коди шуө?

— Ме шуа! Ме чукөрта ачым да нуөда собраңіјесө, те-
кө он көсјы.

— Те јөјмин, Степан! Кушшөм собраңіје? Кушшөм вопрос
ме јылыс?

— Бытөо һинөм оз гөгөрво!— Јермомин паскыда, став
комната тырнас серөктис.— Тырмас, гражданка Шомесова.
Тырмас ыләдлыны менө дај комсомолтө. Мі ставсө төдам!

— Мыј төдад?

— Мыј да мыј! Ангел петөма. Весіг оз гөрдөд!
Мі төдам. мыј тенад мамыд муніс купеч сајө, мыј те
пышјін гортсыд, медым пырны комсомолө да велөдчыны,
мыј те... да мыј нөшта теныд колө?

— Коди?.. Коди висталіс?.. Сіјө?.. І те верітан?

— Отчыд теныд верітлі, а мөдыс он ыләд...

— Степан, те јөјмөмыд... Те ачыд он төд, мыј сорһитан...

— Месө төда, те сөмын мыј кутан бөрви баітны.

— Ме, Степан, талун собраңіје ог чукөрт. Первој колө
Вурдовкөд сорһитны.

— Вурдовыд тан оз отсав. Ме ачым сыкөд сорһита,—і
Јермомин өзөссө крапкөмөн петіс да кылө сөкыд кокшынас
өдјө муніс калідор куэа, а дуња коліс шемөс.

„Ачым һужјөдлі, ачым мыжа“,—відіс ассө дуња. Сіјө
һекыэ ез гөгөрво, кыэі Јермомин верміс ескыны Пырөјыслы,
кыэі сіјө сецшөмөэ верміс пырны, матыстчыны Јермомин дінө.

„Көт сени гөгөрвотөмыс һинөм абу. Важыс көсјө воэос
бостны. Но, Порфіріј Щаков, өні-өд ме абу секса Öвдөтыд,
өні ме куэа ачым помсө корсны. Лок сөмын, мыј ме ачым
һужјалі да војнасө те востін, а ег ме,“—мөвпыштис дуња,
кватітис шалсө да вөччис Јермомин бөрса.

Вурдов сувтöдiс Јермомiнлыг вiсталöмсö да чорыда шуис: — Ме ог верiт тенад вiсталöмö, Јермомiн јорт! Шомесова оз вермы лоны сещöм мортөн. Дај те ачыл, кор гөтрасiн, ен мөј буржыка төдмав? Те-жö тајөн щöщ ас вылад локлоп лептан. Колö первој аскöдыс бура сорытлыны. Сесса, те төдан, кущöм морт сiјö Щаковыс?

Јермомiн пукалис сылы паныд, кiас гартiс ассыс картузсö да кажiтчiс—суса кывзiс Вурдовöс. Но сiјö ез кывлаы сылыг жуалöмсö.

— Мыј? — очмiс Јермомiн.

— Те, Степан, весiг он кывзы менö. Те локтiн да мыжалан мортöс сещöмторјыс, а ачыл мөдтор јылыг думайтан. Те бура төдан Щаковсö? Сылы пощö ескыны?

Секi сетчö котөрөн пырис дуња.

— Но, Јермомiн јорт, коллы мiјанöс, а собраңжетö талун енлö чукөртлö Термасöмнад верман сöмын лок вöчны.

— Ставынiд тi öтвылыс,—порогдорö сувтлöмөн горöдiс Јермомiн, а сесса һедыр мыгы сөдтiс:—Те-кө ескөн, Вурдов јорт, төдiн, кущöм меным сöкыд!

— Ме гөгөрвоа, но первој колö бура төдмавын да вöлiстi-һиң выводјас вöчны.

I кор Јермомiн петiс, Вурдов бурадыр олис чöv, вiщöдiс Шомесова вылö да вöлiстi нащöңик жуалис:

— Мыј вiсталан, Шомесова јорт?

Дуңалы вöли окота бөрзаны либö локыс горöдны, вöчны сещöмтор, медым сiјöс пыр-жö гөгөрвоисны. Но сiјö зiлiс кутны ассö. дыр ез артмыны кывјасыс, дыр мыјкө корысiс щептас, а сесса кыскiс сев комсомолскöј бiлетсö да мыччiс Вурдовлы:

— На, бост, ме ог вермы сöрын вöдiтны, кор ме вылö сещöм лөж лептöны. Ме ачым мыжа, мыј воцвыв сiјöс егöлөд,—вöлiстi секi сiнваыс ылöбтiс чужöм пастаыс да ачыс пызан вылас леччысöмөн кутiс сыркјавны.

Вурдов локтiс сы дiнö, пуктiс кiсö пельпом вылас да нащöңик шуис:

— Кущöм-öд тi, том јöз, горачöс да нерöс. Ме теныд еска, Шомесова јорт. Быдтор вермас мунны морт вывтi, һе тащöмторјас-на. Вај вiстав ставсö, мыј тiјан вöли. Сöмын вiстав збыла, вескыда. Блөдлөмтö ме пыр i кащала.

Н О Л В О С А Ј С А

Жыж Максімөс уна сиктын төдлісны. Төдлісны паскыд гөрд тош сертыс, коді сылөн пыр вөлі капуста шыран сечкаөс моз шөщөдөма, төдлісны мусаң течөм топыд мыгөр сертыс. Төдлісны Жыж Максімөс і ыжыд короміна керка-карта сертыс, коді уна өградајасөн паскөдчөмөн гымвізіс-сулаліс сикт шөрын вічкокөд орччөн, поп керка дорын Төдлісны багыс серті, кодөс візулунысла да пыр пыдө, бытөө аслас помаселытөм ыжыд горсјө пырны піскөдчөмысла нымтылісны Жыжөн.

Віставлөны, бытөөкөнөс Жыж Максімлөн багыс, Жыж Јогор, овмөдчывлөма корөм вылын. Мыјөн вөлөм сөмын пуктысгас турун да кыз Һаңсө лоө ідралөма уна чалкоста сорөмјасө, Жыж Јогор бостас пачувгыс гормөдчансө да ічөтжык пыскөд, Максімыскөд, мөдас Сыктывлаң коран сумкаөн. І сіңі быд во ар пуксөмсаң да куз төв шөрөз ветласны гормөдчан паскаөн, паскыд куз мешөкјасө чукөртасны Һаң торпырігјас да ыргөн грөшјас, а сек костті гортас овмөсөн бергөдлө ыжыджык пыс—Павел. Сікт пастаын төдісны тајылыс, но регыд Жыж петіс сиктас первој олысө, унаөн лоіны сылы быдторјөн ужјөзаөс да сы јылыс көт-һын ас дырјыс зілісны вунөдны, Һе казтывны. Сөмын лок кывјасөн паскөдан сорһитө тај һинөмөн он лаһтөд—сіјө быд пелөссаң пычкыртө-петө.

Һымавліс тащөмтор: өті праһнік асылө Межадорса өтік төтка ордө пырас ічөтік сөтінка. Лок сырја-бөжа паскөма, ракапоз код шапкаа, роғөс-дөмасөс гынкөмја,—сөтінка пырас, сувтас порог дорө, пөрыс пөчө моз улөз копыртчылөмөн чөвтас ыжыд пернапас, а сесга сылыштас вөһнідік гөлөсөн, һужјөдлөмөн:

— Кріста раді, сотчысјаслы, мыјөн верманныд...

Төткаыд вөлөм самөј кыскалө пачыс пөс Һаң да оз термас корысыдлы милосөһнатө сетныд. Сөтінкаыд мыјкөдыра сулыштас дај шуө:

— Сетад-кө—сетөј, меным һекор дырсө віччысныс, ог ешты!

— Мыј-һө сіз он ешты, кытчө термасаң?—јуалөны сылыс сералігтыр.

— Бағ естөн сикт помас гудөк бостө, мед ескө кущөм-сурөөс ез һөб.

Тажо дөтинкаыс, сижө-жө лок кывјасыс висталом серғи, вөлі Жыж Максим, а гудок бостысыс —сылон бағыс. Сижө воыс Сыктылын вөлі торја һаһа да Жыж аја-піа гортаныс вајисны ез еща сукар да сөм. А гожомнас тулысһаһыс арөғыс сижө сукар торпыригјас вылас ез еща вөчны сылы выл виҙ да му, ез ещаон ужавны сылыс турун-һаһсө ідралом вылын.

Жыж Максим-һин важон јуксис ыжид вокыскөд, лоис асшөр олыгон, сылон вөлі јозлы вежавмөнја аслас овмөс, вөліны челаһ, а ыжид пимслы—Пырөјлы—вөлі-һин кыҙ арөс, кор Жыж Максимлы гожомбыд кежлө слугаавны мамыс сетис Өвдөтөс.

Өвдөт секи вөлі жежид чужөма томыһик авја ныв, муртса-на тыртіс кыҙөд арөс, но төдө-һин вөлі, мыј сижө лоө јөзад слугаалөмыд. Ез-жө-һин первој во сижө слугаав і Жыж Максим ордын. Бөрја кык восө быд гожом на ордын ужалис. Мыыс сөмын ез сурлы вөчны Өвдөтлы! Мужикјаскөд ортчөн ышкөмсаһ, Жыж Максим паскыд виҙјас вылыс јурвоҙ тоһк-јөдлөмсаһ да жоҙ чышкөмөҙ, сөд војөғыс керка гөгөр ідра-гөмөҙ,—ставыс вөлі сурлө вөчны Өвдөтлы.

Но сижө ескөн ставыс-на һинөм да бөрја каднас Жыж Максимләһ пимс, Порфиріјыс, кодөс быдөн шулісны Пырөјөн, сижөс пөгиб кутис воштыны. Кыс сөмын стрөка сурас, быдлаыс төпөдө, лөгөдчө кутлыны, окавны. А өтчыл-лөсалисны сыкөд виҙ вылын чомјын уһчы да пышытөғыс Өвдөтлы лоис. Уһны мунис ортча чомјө да аскинас Пырөј вылын мөд чомсаыд кутисны серавны, шмонһитны. Пырөј нөшта велмис. Сижө ез кут јандысны јөз дырји шуавны сешөм кывјас, кодјасыс Өвдөтөс пөсө шыблавліс, көт сиктеыс әикөҙ пышы.

Пырөј секи вөлі велөдчө карын, помалө-һин мөд шупөда школа да асө кутис зев вылын нырөн. Весиг сиктса зонјасыс унжыкыс ез раһейтны. Сөмын Жыж Павелыслон ыжид-жык пимс—Никоһим,—вөлі сылы друг пыһди да најө кыкөн быд праһһикө шапа ветлісны сикт куһа, медвозын томјөз чукөрын. Никоһимыслон вөлі гудок да сижө ворсис сөмын Пырөј щөктөм серғи.

Өтчыл, тајө һөтчыл оз вун дуһалон, тајөс вөтөн весиг пыр качтывлө сижө да сы вөсна уна вој саһмывлө брөд ва пөсалөмөн, сижө Никоһимыс да Пырөјыс кыјөдөмаөс мујас вылын, кор Өвдөт кутас локны вундан иныс да кыкөн ускөд-часны сы вылө. Мыј сек вөлі—ачыс омөла төдө дуһа. Төдө сөмын, мыј сетчө регыд лөсалисны јөз да мездисны сижөс да сы бөрын Пырөј да Никоһим бурадыр ез петавны сиктө—

бурдөдисны лөзјассө да дојјассө — Övdöтлыг јоғ пиңтујјассө — кјјассыныс і чужөмсыныс.

Сіктын јона сорңітісны та јылыс. Стелөсө весіг сетөма вөлі судө, но Жыж Макеім јона ветліс рајјонјасті, областөз леччыліс, сіктсөветын јона бергаліс да дыр нужалөм бөрын ставыс бөр лөңіс. Пырөј арнас бара леччіс карө.

Медым бырөдны јөзкост сорңісө, Övdöт муніс верөс-сајө Пітірак Вас сајө. Но сывкөд олөм Övdöтлөн ез артмы. Пітірак Вас кујім төлыс мысты гөтрасөм бөрас нөјтөма мімі-ціөңерөс да судітісны кујім во вылө. Övdöт ез вермы тер-пітны еңкаыслыс јомаалөмсө, лоі мунны на ордыс. А Піті-рак Васыс сы бөрын ез-нын і волы гортас, зкөз-пө леччысө-ма да конкө пышјалө.

Сіјө арнас-жө Övdöт торјаліс мамыскөд. Первој мамыс сіјөс јона відіс, мыјла лөгөдіс сіјө Жыж ставөс, најө-пө сылы пыр отсавлісны, пікөвоігад сетлісны ыаң і турун да өні сесса ыекөд дінө лоө шыасны. А сесса мамыс ачыс кутіс лөсөдчыны мунны верөссајө.

Орчча сіктын вөвлі кујім посны чемадла дөвеч. Сылөн бөрја кадөзыс-на вөлі ічөтік лавка. Ачыс прамөја ыекөн ез ужавлы, төв і гөжөм мыјсурөөн вузасіс, прілавок сајын су-лаліс, а став ужсө вөчіс гөтырыс. Вісталөны, мыј гөтырыс-сылөн јона ужалөмысла і кулөма. Вот сіјө дөвечыс і коралө-ма Övdöтлыг мамсө.

— Мыјла те сетчө мунан? Чемад-сө візны да аслыс кес-јылөсавны?— відө мамсө Övdöт.

— Көнкө-өд пөрыс немтө ковмас колмавны. Те помыс-нынөм-жө оз ло-а,— вочавізіліс сылы мамыс. Ез кывзы ны-лыслыс, муніс, а кујім во мысті сесса і ачыс гартышчіс. Важја сөкыд ужыс, вісөмјасыс да дөвеч ордад лун і вој мырсөмыд зкөз костісны сіјөс да Övdöтлөн мамыс воздавоас кулөма.

Övdöт коліс өтрасөн. Отрасөн, јанөдөмөн, сералөмөн. Кушөм вермас лоны олөм сені, көні сещөм гажтөма, шога коліс томлуныд, кор став кыч во олөмсыс морөс вылад колі сөмын сөкыд із да уна-уна гөгөрвотөм тор. Сіјө чукөр-тіс колөм курас-карассө, ігналіс кіссөм керка пөвсө, мыј вөлі шогмана— нуіс мамыслы да өтік зера асылө мөдөдчіс нопјөн Распод сіктыс.

Мыј сылөн колі сіктас? Мам, кодөс сіјө радејтліс өтка шудтөм ныв радејтөмөн, пөдругајас, кодјас унжыкыс вөліны аскодысөг-жө да кыч вога олөм, код пыс унжыкыс вөлі јөзлы вылө гажтөм, мустөм уж. А аскодыс нуіс ыжыд лөг-

Вылөжык журтө, дуңа! Ми огө сетө һекодлы конжыштны тенө. Јермоминькөд ме выльпов сорһи панла. Мыј сјјө сјз Шаков-ыскөд сещөм матыса друјас?

3.

Вурдов ордыс дуңа петіс дыр мысты. Вурдовлөн бөрја кыв-јасыс збојмөдісны дуңалыс гөлөмсө, сетісны төдны, мыј абу-на ставыс сещөм лок, поңо-на ставсө вескөдны да сы вөсна дуңа долыда чеччыштіс кілчө вывсаң да терыба мө-діс вославны баракјас пөлөн.

Луныс вөлі миңа, шондіа. Гөгөр ајрдаліс, бытто бисерөн којалөма ворсө і вөрпөдө. Кокулын ауртө кос лым, сылөн шыыс пиңтө ныжмөдө. Пујас костөд улын југјалө төвса бы-галөм шонді. Дуңа һедыр кежлө сувтыштіс, мөвпыштіс — кодарө вескөдчыны. Гортө мунны ез вөв окота—ез көсјыс-сы һи паныдасны Јермоминькөд, һи сорһитны ськөд, һи весіг аззывны сјјөс. „Пырала Зоја ordө, гортас-кө сјјө,— шуис дуңа аслыс да кејис вескыдывыв. — Сорһитышта көч ськөд да јуала щөщ доменъ јывыс“.

Зоја вөлі гортас. Сјјө пукаліс пызандорын өзөсла мыш-көн, вомгорулас сылігтырја мыјкө зила вуріс да ез весіг бергөдчыв өзөс воссылөм шыө. Дуңа кокчуңјылас локтіс сы дінө, мышсаңыс тупкіс сінјассө.

— Ме-жө аззылі тенсыд пырөмтө, дуңа!—бергөдчис да сөрөктіс Зоја.—Мыј-кө сыдырасө Вурдов ordас вөчин? Он-тај мијан воігөн вөлі пыран, а өні со вөмісты петін. Ме пыв-сыны-һин і быдтор уфиті.

— Сјз, ас костаным. А луныс талун! Сјз ескөн і вөчі сещөмтор, мед сөлөмөј бурміс. Ывлаыс сөстөм, гажа, сө-лөмвылын сещөм кокһи, бытто сөкыд із талун угі морөс-вылыс. Петалам чојјывсаң іславны?—дуңа кутіс Зојаөс коскөдыс да кутіс бергөдлыны.

— Мыј? Іславны? Сададыс абу,—Зојалы щөщ вујис дуңалөн долыдуныс да сылы вөлі окота шмонитыштны і дурыштны.—Макар регыд вылыс катішщыс воас, сылы трактор улас суран.

— А тіјан кызі рејсныд муніс?

— Мијан? Зев бура,—ошјыгыштіс Зоја, көч ескөн тајө-рејсыс бара һужаліс, лоіс виңма унжык карасін дај ачыс-һин көсјыліс мыјсурө норасны доменъ јылыс дуңалы. Но Шомесова сјјөс панјис:

— А доменъ кызі? Сорһитін ськөд?

— Мыј жылыс? Морт—морт і ем, мыј ськөд сорһита м...
Ог-өд ме сылы кут ачымөс ошкыны, мед ачыс гөгөрвоө.

— Сізкөнөс, ме ськөд сорһита!..

— Ој, ен бара,—Зоја быдсөн гөрдөдіс повчөмысла.

— Нароснө вистала. Вистала, мыј те радејтан сіјөс, өт-
лаөда тіјанөс, талун меным мыјкө делөдчыштны окота.

— Ој, дуһа, ен! Те лушщө ас јывгыд меным вистав,
кодкөлуннад-тај те көсјыелін... Пырөј јывгыд... Висталан?

Вурдовкөд та жылыс-жө сорһиттөз дуһаалы кьзкө јан-
зім вөлі весіг думвылас казгыштны сы жылыс, чајтіс, мыј
ставыс-һін төдөны, ставыс сералөны сы еін сајын, гашкө
вел јона сивітөны. Вөлөмкө, сещөм містөмыс һінөм абу і
вөлөма, а кор Вурдов сещөм збылыс ставсө кьзвіс, сетіс
сылы сөлөм да нөшта відіс дыр виставтөмыс.—дуһа ез-
һін пов та жылыс щөщ і Зојалы виставны дај өні пыріс на-
роснө сіјөс вөчны. І кор дуһа вылыс ставсө висталис Зоја-
лы, сылы-һін лоіс зік гөгөрвоана, мыј став полөмыс вөлө-
ма весшөрө, јандыгысө вөлөм зік һінөмыс, і тајөс важөн-
һін ескөн щөщ коліс виставны Степаналы. А Зоја кьзвіс
сінсө лапһытлытөг, дуһа вылыс еінјассө леэлытөг, сылы во-
мас вескыда вьдөдөмөн да сөмын сьлөн чужөмыс гөрдөдыш-
тіс, кор дуһа висталис му вылын вөлөмторсө.

— Сы бөрын сесса те гортад ен-на і волы?—кьзкө по-
лөмөн јуалис Зоја.

— Ег. Дај мыјла? Мам кулөма... Ем ескөн вежаһ, сіјөс
ме зев радејталі, но өні көнкө вунөдіс-һін.

— Ме мамөс зев-жө лубіта... і.. сіјө менө. Вылөһікөн-
на меным шаһгајас ыстөма,—Зоја јашщікыс кьскіс шаһга
чукөр да пуктіс дуһа воэө.—Таво гожөм гортын вөлі да
төлысбыд һебыд һаһөн вердіс, быдлун вөлі пөжасө.

— Лөсыд, кор ем кодөс радејтны,—һебыда шуіс дуһа
да һедыр чөволыштөм бөрын содтіс:—карса көз-ајкаыд ме-
нам мам код-жө вөлі. Ме велөдчигчөж сы ордын олі. Ко-
лө көт пісмө гіжны, но пыр кьзкө һекор.. Регыд тај вунө-
дан бур јөзтө.

Дыр тазі өті-мөдтор жылыс сорһитісны најө. Важөн-һін
пемдіс, біасны ез вөв окота, кькнанныслы дыш вөлі вөр-
чөдчыны места вывсыныс, бергөдны выклучател. Зоја лө-
гөдчис воһпас вылас да пемыдыс кьліс дуһаалыс гөлөссө.
дуһа ескөн унаыс-һін лөсөдчыліс мунны, но вөлі окота-на
тазі пукыштны пемыдас, ставсө вунөдөмөн болгыны өті-

мөдтор жылыс да не лезны јурас думјас Степан жылыс. Но сыкөд азысылыны вөлі колө. А Зоја-нын виставліс:

— Кушөмкө җешкод морт төрыт паныдаслис мијанлы катишше вылын. Неуна трактор улө ез пыр да мијанөс-жө сыыс видіс, а сесга домен вылө вижөдліс да зев өdjө муніс. Ҷик Пырөј код ачыс. Сешөм-жө нырјаса, өшјөм парја-гінкыма і мунөсө Ҷик сы моз. Гашкө батыс сылөн-да?

— Гашкө і сіјө,—первој вескода вочавізіс дуња, а сесга друг чеччіс да јуалис вылыс:—Кушөм, шуан, чужөмыс?

— Пырөјлөн-код, міча, сөмын тошка. Сешөм шөщөдөм тош, Ҷик зыр-код, кыҶи-тај те ачыл висталин. Талун сіјө морт-сө ме тас-нын азылы.

— Кытыс?

— Мунө вөлі мастерскөј дінті, леччіс кытчөкө увлаң-да воші. А трасса вылын сіҶ-жө: воші кытчөкө, бытөө сылі, вөр пышкас пыріс тыдалө.

— Тајө, Зоја, Ҷик ЖыҶ Максим, вылыс катишшеас-өд Распод сиктеаң вескыд туй ем. Сіјө вөрса туйастө ставсө төдө, пыс дінө көнкө локтіс. Колө азыдлыны сіјөс, мыј кутас виставны. Лок петалам ларокас.

Улч куҶа мунігөн најө кылісны кушөмкө зык—гөрд пелөс вестын кык мортлыс жеҶгөдчөм. Отысылыс гөлөссө дуња төдіс—сіјө вөлі стөрөж Габө Павел, а мөдыс—төдтөм нывбаба.

— Пыралам, міса!—горзіс Габө Павел да зіліс кутны нывбабатө сојөдыс, а сіјө җешкыіс.

— Мыј тіјан, Павел даҶ?—локтіс на дінө дуња.

— Да то тај локтіс ме өрдө да вөзјө чышјан... Шыдөс-корө да сакар. Ме сылы вистала, міса абу менам, а сіјө ош-јысө:—лавөшҗикылөн-пө тај ем,—висталис Габө Павел.—То сіјө сиктеаң аслас вөлөн воөма.

Мунісны барак сәјө—сені збылыс вөлі ыҶыд рөзваллө доҶдалөм вөв, а сы дінын нөшта мөд нывбаба.

-- Видлы, Павел даҶ, мыј налөн доҶҶас,—шөктіс дуња.

— Тіјанлы кушөм делө, мыј сені ем?—видчыны кутіс нывбабаыд.—Ме ег гусав, а җөбі, поҶө асгыс јуавны.

— Кыс җөбін?

— Лавөшҗиклыс.

— Мыј вылө?

— Шал дај ыҶ кујас сеті.

— Ветлам сы өрдө!

— Код өрдө?

— Лавкаас, жуалам ассыс вузасыгыслыс.

— Мі ог ештö тїжанкөд шмонжавны, гортö колö мунны.

— Но, но, ветлам!— шуїс Габö Павел да нывбабатö кыс-
кїсны ларокö.

Ларокын вöлі шоныд, жара ломтысїс көрт пач. Јöз вö-
ліны еща. Пырöј самöј весїтїс кодлыкö черї. Пач дорын
жек вылын öзöслы мышкөн пукаліс кушöмкö дадö да кї-
јассö шонтїс пач вылын, курїтїс ыжыд калман. Шомесова
локтїс Пырöј дїнö.

— Те таяö тöткабыслы шыдöс да сакар вузалїн?— жуалїс
сылыс.

— Мыјөн ставсö помнїтан, гашкö і вузалї!— јурсö леп-
тывтöг шуїс Пырöј.— А те кушöм контрол?

— Ме жуала—вузалїн талы шыдöс да сакар?— і дуња
тöткатö вајїс прїлавок дорö.

Пырöј чöвтлїс сїнјассö тöтка вылö.

— Первој аzza!

— Кызї первој?— горöдіс нывбабайд.— Кымынöдыс-
нын ме...

Но Пырöј панїс сїјöс:

— А, Огрö тöт вöлöма, ме ег і тöд. Но і вузалї, мыј
сенї локыс? Ассым нормаöс сетї!

— Норматö-ö?— жуалїс дуња.

— Те, Шомесова јорт, јöз вылас лöжсö ен лепты. Пер-
вој колö думыштлыны, лöж лептöмгыд і ачыд верман сур-
ны. Кодкөлун-на ревізїја вöлі,— і быгтö нїнöм ез вöв—бер-
гöдчїс мöдарö.

Пач дорын пукалыс морт нускїс ныр пырыс, сїнсö ез
лептыв пырысјас вылö.

— Но, нормаыд тенад абу сы мында,—скöрміс дуња
Пырöј вылö.— дај ачыд мöј он сој?

— Мыј ме соја—теныд не тöдны, кытчö ме нормаöс
вошта—не велöдны, сїјö менам делö!

дуњаöс первојсö шенчöдіс Пырöјлөн ассö тащöм збоја
кутöмыс, кор сїјö пыр овалывлö быгтö лөнїнік, гөлөссö оз
кыпöдлыв јöз дырјї. Но дум вылас воїс Јермомїнкöд та-
лунја сорнїыс да лої гөгөрвоана. „Со мыј вöлөм,— мөвпыш-
тїс дуња.— Чајтö, мыј менö конјыштїс дај сөгга танї јöз
возын көсїö бöбö пуксöдны“.

— Мыј көч те ен вїстав, Шаков,— чорыда шуїс Шоме-
сова,— а кор прїказчїк заводїтö спекулурутны шамјас да
ыжжујас вылын—сїјö-нын абу шогмана.

Пырөй наҙоник бергөдчис дуһалаһ, векыштлис вомсө да
ассыс пуҙом скөрсө кутны зилөмөн горөдис:

— Мун тагыз, төд ассыд местатө! Комсомолад кама-
дуйт, а тани көһаиныс—ОРС. Верман петны лавкасы!—и
кһнас индис өзөс былө.

Дуһа шәпәй муні, келдөдис. Вөлі окота сетны Пырөйлы
һандыстөм сһнас, но кутис асө, бөгтис төткаөс кһдыс.

— Мунам!— шуис сылы.

— Кытчө? Ме вөсна көв тышкасөй, а менөсө лөзө,—
пыксыны кутис төткаыд.

— Мунам ОРС-ас, виҙөдлаам, кушөм тәйө абу менам делө.

Шомөсова бөрсә вөчһисны шөщ Габө Павел да Зоја,
кодјас шемөсөн виҙөдһисны ставсө тәйөс. Нәйө мунөм бөрын
пач дорын пукалыг морт ыжыда сөлыштлис бокас да бөр
лөччыгис пач былө.

Һөдыр мыгтһ Пырөйөс корһсны ОРС контораө.

(Возө лөһ-на)

ВЫЛ ПАШ

ЗАПАҢСА РЫТ...

Запаң вестасын пукалө рыт,
Уна чутјасөн өзјоны біјас.
Јусө бонајас вундөны кыт,
Војтыр локтөны багырөн кіас.

Воші пемыдас Ежвалөн кыр...
Најө мунөны ворота вомөн:
Возас воглалө том бригадир,
Бөрсыг јортјасыс — сыкод-жө томөс.

Верәө-гыалө Ежвалөн шөр.
Җола катерјас буткөны матын.
Најө кыскөны пурјалөм вөр,
Медым Котласө мөдөдны кадын.

Запаң вестасын пукалө рыт,
Уна чутјасөн өзјоны біјас.
Јусө бонајас вундөны кыт,
Томјөз локтөны знамјаөн кіас.

Јежыд зіб јылын пөртмасө шөвк,—
Јөзөс нуөдө возө і вылө...
Рытја сынөдын ујалө гөвк,
Ежва сортасөд паскалө сылөм.

Көшел-бонајас воштөмас сер
Том бригаданым ужнајтны кајө.
Ыжыд запаңыс уна сурс кер
Зумыд пурјасө дорісны најө.

Запаң вестасын пукалө рыт,
Уна чутјасөн өзјоны біјас.
Јусө бонајас вундөны кыт,
Томјөз локтөны багырөн кіас.

Федаковској запаң. Сентабр 1925 во.

А. РАЗМЫСЛОВ

НЫВЛЫ ПІСМӨ

Ғажа теныд ме, сөлөмшөр нылөј,
Те ен сивит, мыј кывсөртас жеб.
Мед ме те дорсаң өні зев ылын,
Ассым мөвпјасөс тесаң ог зөб.

Ғажа садјөрын августса рытын
Тенө аққөдлі, сөлөмшөр ныв.
Тажө рытсө сөз асывкөд јітіс
Тенад медбөрја, меліа кыв.

Ме ог вунөд, кыз рыткаы кусіг,
Өткөд долыдөн кажітчіс рыт.
Сөлөм сотыштіс, шуін кор „мусаөј“,
Сөмын окыштыны воча ег лыст.

Уна рытпом мі тазікөн векһөдлім,
Сөмын олөм—кыз Ежва јувыв.
Регыд лоа ме туй вөчыс технік,
А те ударһік-колхозһіца-ныв.

Сіјө кадсаң вел уна-һін комі,
А со сөлөмын пыр сіјө бі.
Сөмын кыкыс-на вочакыв воліс,
Мыјла вунөдін, мыјла он гіж?

Ме со радејта важмоз-на өнөқ.
Те-нө секса моз радејтан он?
Тажөн помала пісмөос теныд,
Сіја муыс код ыжыд поклон.

Ғажа теныд ме кывбурја кывјөн,
Тесаң меным зев уна оз ков:
Вістав меным те, сөлөмшөр нылөј,
Кықі коміөн шусө „лубов“.

М ШЕСТАКОВ

ДАМҚО

ЫҒТ

Сіјөс бағ вајис, кор-на меным вөлі көкјамыс арөс. Дамко — Һеыжыд тушаа јос нырвома кычан, һөбөма бағ Ватлук Імалыс. Сеңдөм вимыш сіјө лоис, велуна дөрөм да гач косаваіс менсым.

Кытчөз дамко ез быдмы, бағ сіјөс һекытчө ез нулывалы, вөраліс Омра һима пөрыс понјөн. Омраыд батлөн вөлі медбур другөн, но өні сіјө пөрысміс-һын, ез-һын кут кывны пел-нас дај сіннас-һын омөма ағдө.

Во мысғи дамкоыс лоі ыжыд тушаа прамөј пон. Мі сы-көд јона радејтім өта-мөднымөс. Кор ме гортын—һекытчө оз ветлы діныс. Велөдчыны мунигөн вөтчылас школа дінөз, гөгралас дөзмытөзыс школа гөгөр да вөміс мунас. Гортө кута воны да морөс вылө чеччалө.

Мөд арөсыс-на ез тыр дамколы, а бағ сіјөс вөдітны-һын кутіс Омракөд щөщ. Дамко көғ і том вөлі, первој лун-саһыс кутіс јона отсавны бағлы. Омра-кө эвертө сөмын-на тужалө, ісагіг тырја ветлөдлө пу улыс пу улө, дамко важөн-һын увтө. Бағлы јона кажитчөма том понјыд да регыд і дуг-діс Омраөс вөдітөмыс. Оз колтчы пөрыс выжывыд да дом-жылө колөдас.

Во велөдчі, мөдөс, којмөдөс дај помалі сиктса школа. Меным тырі даскык арөс. Ме лоі ыжыд мортөн, а дамко ајрдалан гөна, ыжыд вежөра понјөн.

— Но, піјө, те школа помалін,—шуө бағ,—на теныд пішщам, кутан вөравны.

Ғетіс ассыс важ берданка пішщам, патрон сумка, дрөб мешөк, пістон да порок банка.

— Велөдчы, піө, прөмышлајтны. Верман аслыд вылө бостны дамкоөс. Сіјө тенө бур кыјсыгө пөртас, сөмын вөт-лыс сы бөрса.

Ме візодлі дамко вылө. Сіјө пукаліс, кыз пыр пукавлө, батлы паныд. Шымыд сөд жүгалан гөныс пөртмасө керкаө өшһпыр пырыс шонді возын. Јос пелјасыс, вешкамос, су- лалөны вескыда. Сін серғыс да бөжнас өвтчөм серғи тө- дан, мыј сіјө шуда, һымкофасыс пон.

— Ав!—керыштіс сіјө да візһітіс жоқ куға. Гөгөрвоіс, мыј бат ошкө сіјөс. Сесса локтіс да нырсө пуктіс менам пізөс вылө.

*
* *

Асыввоз. Рөмыдкод-на. Мі дамкокөд вослалім вөрө, дамко мейс возынжык. Менам пелпом вылын пішшам, лаз којанын—чер, коскын—патронташ.

— Котөрт!—шуі ме дамколы.

Дамколөн өзјыштісны сінјасыс, пелјасыс сувтісны, јос- місны, бөжыс көлачасіс мыш вылас. Муө лезіс нырсө да төвзыштіс воші мејам сін возыс.

Шујгавывсаң—вескыдвылө, вескыдывывсаң—шујгавылө шаркјалө ме возвылын. Чуклаінасөд візөдлывлө ме вылө, сінја ог сы бөрса.

—da, da, ме аzza!—јүрөн довкһитөмөн вістала ме сылы.

—Ток-ток! авк-авк!—ток!—кутіс увтчыны дамко. Пу- цорө чатөртчөма, ворсө бөжнас.

Ме гусөһік матыгта. Лолалөмыс весіг дүгді. Пішшам- өс чабыртөма кіө. Ласкысі пу бердө да гымөбті-лыјі.

дөзмөр тувгысіс да борднас пујасө швачкөдігтырја пыр чуліс. дамко һещыштчіс пу улыс да бөрсаыс воші. Кодтө- дас, кытчөз вөтчыліс сіјө, но локтіс тыртөг, абу сурөма. Локтіс ме дінө—кашкө, інас оз өшјы.

— Ег азы,—вісталө сылөн дөзмөм пырыс вөрыс өбөјыс.

— А мыј-нө те корсін, кор ез і ус,—шуі ме сылы.— Котөрт вылөс корс, гашкө ускөда.

Мунім возө. Мөдөс увтіс. Ме бара лыјі. Ез ус. Вөтчы- ліс, корсіс, бара ез сур, Локтіс да пуксіс менам кокулө, оз вөрөдчы.

—Но, мыј-нө пуксін? Дышөдіс өмөј, дыш понјөс!..—віда ме сіјөс.—Мыј чатрасан? Тешкод? Ог вескав? Кушөм-нө те- ныд делө, вескала көч ог? Мун, мун, корс! Одјө. Но!

дамко оз вөрөдчы. Ескытөма візөдө ме вылө. Ме куч-

кі увторјөн. Ојөстыштис да назөник мөдөдчис. Ме вөтчи. Кө-
төртис, бара сајалі пујас сајө.

Менам ас вылө надеја бырі. Гөгөрвоі, мыј лыҕыны ог
куж. Мөвпала: „вот лоө мунны куш лазјөн“. Менам мөвпа-
ліг коста дамко увтис вылыс. Бухыті—лыјі. дозмөр сунгы-
сис, дамко бөрсаыс. Кыскө көн дозмөр. Вайс да пуктис кок
улө. Леститчө, ветлөдлө гөгөр. Ме сујі лазнопјө да мөдөд-
чі воҙө.

Сы бөрын інмытөмыд шоча-һин вөвліс. І кутім дамко-
көд лун-лун ветлыны вөрын, дозмөрјасөс да тарјасөс лы-
лыны, а кор чистејміс ур, кутім ур кыјны. Дамкокөд мі лоіме
торјөдчывтөм друјас.

* * *

Воыс-воө міјан, менам да дамколөн, вөралөм кутис өд-
зыны. Возыс-воҙө аскостаным топалө дружба. Менам содө
арлыд і сылөн содө.

Воіс ар. Мі дамкокөд ветывлаам вөрө, кыјам ур, сөла,
дозмөр. Но став шудсө міјанлыс торкіс өті лун..... Сек мем
вөлі-һин дасквајт арөс, а дамколы көкјамыс. Мі мунім ур
кыјны. Ветлім јагті, парматі, һурті, сортті, јегырті,—быдла-
өд. Дамко котралө возын, а ме назөникөн шөј-шөј вөтлыса
бөрсаыс. Воім шөкыд понөлувтысаинө. Ег төдлы
ме, кытыс чужі воҙывлө зев куҕ гөна җвер да сувтис
паныдөн. Ме повчышти код, но кор дамко зырөдис да увт-
ны кутис сіјөс, бөр вескалі. Лөсөдчі пішщамөн, чургөді да
гымышти лыјі. Лыјөмсө кыңаі воҙө һинөм ег төдлы.

Код төдас, дыр-ө ме кујлі. Палалі да чеччыны ог вер-
мы. Ставыс гырд вір, а кытыс петөма—ачым ог төд. Чеч-
чыны куті да кі-һі кок оз кусһас, кынмөма. Куҗанад ескө
і чеччі да сулавны огвермы, јурөј бергөдчө. Бурадыр шөј-
візі өті местаын, мөвпалі, мыј мекөд лоі. Коркө еща гөгөр-
воышти да віқөдны куті гөгөр. Качалі, һеылын месаһ ме
моз-жө вір піын кујліс дамко, возынжык кујлө куҕ гөна
җверыд. Секи ме вөліс гөгөрвоі, кысаһ мыј лоөма.

Чөтіктіг тырја матыстчі дамко дінө, вөрҗөді сіјөс, а сы-
лөн ставыс турдөма кын. Өті кок сылыс вөрҗөда, а сіјө
став тушанас вөрө. Вөліс јурө воіс сылөн ош вылө ускөд-
чөмыс, кор ошкыс пуркөдіс менө. Вөлөм-кө, менө мездігөн
најө ошкыдкөд тышкасөмаөс кувтөһныс. Кулөма і ошкыс, но
ме ег төд мыјыс сіјө кулөма: дамкокөд тышкасөмыс-ө, ме-
нам лыјөмыс-ө.

Сінваөј куза түрөбтис. Керны ынөм. дамко возын су-
далі, сулалі да мөдөдчі гортө, весіг пішщамөс колі места
зылас. Гортын висталі батлы ставсө кычі вөлі да көні ку-
лөны кык шөј да менам пішщам.

Аскінас бат сүүедкөд кыкөн мунөмаөс да вәјөмаөс
жыкнан шөјсө. А ме кулі волпас вылын, ынөм ег төдлы.

Вісі вел дыр. Кор еща бурдны куті да мөді чеччыв-
лыны-нын, гажтөм бөгтис дамкоыс, но сіјө ыкөн ез тыдав.
Бытө-кө абу і вөвлөма. Кымыныскө сінваөј петавліс сы
понда, но-өд кулөмтө бөр он ловәөд.

Тази куліс менам рафејтана да менө рафејтыс дамко.

ВАГИЛ ПАШ

В А Н Ъ

В I G T

Вањо́лы оз уа́сы. Водто́дыс сїю́ вел дыр ветліс ывлатї дај комнатаас, көні уа́ліс Вањо́, вөлі ыркыд, но унымыс езлок. Вөлі чөв, ставөн уа́сны, сөмын пыдын етен пазас, шпалер сајын, эептын новло́длан часї ешөн тічкіс еверчок. Лолавны кокні—восса өшіңөд комнатао лунтыр пөлтис расјасые вајөм чөскыд дука да озыр кіслорода сынөд.

Ставыс кықї колө. Но Вањо́ ез вермы унмовсыны. Куњлас-нын сінсө, став думсө вөтлас, ынөм јылыс оз көсјы мөвпавны, но сін воғас пыр-жө воас рыжөј тошка, лоштөм чужөма, најана шпыңјалыс Чорыд Иван—асланыс сїктса мужік. Сувтас Вањо́ воғо да віж сіннас көјін моз віғөдө сы былө.

А тајө лоіс вот мыј вөсна:

...Өтчыд Вањо́ сулаліс пост вылын. Кыщовтис-нын сїю́ кужім ыжыд јөр, гөгөр қорјаліс, віғөдіс. Ывлаыс вөлі гажа. Тувсовја ловчөм муыс сыліс став озырлуннас. Сыліс быдымыс турунјаснас, уна да мічаа цвейтыс қоріјаснас, сыліс турї борд моз паскалыс кыз мїстјаснас, му вылын пемыдлөз шөвкөн лөсталыс міча өчїмјаснас.

Кыскө сөломтө ывлаыс. Сїз ескөн вот сувтны Јуваншорлог дорө да дугдывтөг ңімкофасны кокні төв воғын тірчыс мїстјаснас, ңуз віжөн цвейтыс горақульнас, кывзыны Јуваншор клучысылыс чельаф моз варовітөм-голкөдчөмсө, віғөдны борјө позјасые лебачјаслыс јур вывті қолқјалөмөн лебалөмсө.

Но Вањо́ бура төдіс—пост вылын сулалігөн ылавны оз мөч. Ывлавыв, сөстөм сынөд, шонді,—ставыс тајө піөңерлөн первој друг, но абу өні.. Өні Вањо́ чорыда кутіс төдвылас, мыј сылы колө вөчны, кушөм наказ сылы сетіс Маша Чалова, отрадса вожатөј.

Қор Вањо́ сувтис дозорнөј пост былө, Маша Чалова вісталіс:

— Ваңуш, бура помңит: пионерлөн долг—ассыс сінтө моз віңны колхозлыс урожај. Пост вылын сулалігөн оз ков ылавны, оз ков бышөдчыны, а төдны өвік тор: те ыжыд уж вылын. Гөгөрвоін?

Секі Ваңо вожатөјлы вочавіңіс салут сетөмөн;

—Ем, вожатөј жорт! Пыр гөтов!

Ваңо вылын кутіс сетөм көсјыгөмсө, суса віңіс колхозлыс өңім. „Віңа честнөја“—век-на бытөө Маша Чаловалы вочавіңө, мөвпалө ачыс. Ез маңит сіјөс гажа ывлаыс аслас мічлуннас, ез ылөдны шор лог бөрјын быдмыс гөңөјас: зіла ветліс өңім јөрјас гөгөр.

Рытгорувлаңыс-һын, шондї пуксігөн дав јурјылыс тупкіс кыклаті пощөс. Өвіклатіыс заворыс востөмны кык пощ, мөдлаті чегөма пощ јыв. Чегөм пощ јыв местаө пощпом сүјігөн Ваңо друг јуаліс ассө: „Мыјла? Быдлун відлалам, роңјассө тупкалам, а најө век вымыс лооны! Со вот чегөма. Көд төдас, гашкө кодкө нарөснө чегіс, мед ыжјас пырасны? Лібө завор вөссөма. Пощјасыд абу кокаөс, најө асныс оз вөссыны... Восталө, кодкө восталө!—мөвпыштіс да гөгөр віңөдліс, көсіс аззыны пощөс восталыгөс. Некөдөс ез аззы да аслыс шуіс: „Суежыкөн колө лоны“.

Рыт. Асыввывсаң кыссө рудов, кысөдө лунјугыдсө. Рытиввылын уна рөмөн пөртмасіс кыа. Ывлаыс ыркалыштіс. Пуксіс чөв-лөң, сөмын көнесурө мывкјөдлісны рытја лебачјас да пөскөтіна вылын баксіс ыж чукөрыс торјалөм бала. Ваңо дав јурјулөд, пощөс пөлөкөдыс воіс сіктлаң. Муніс чөла, быд кустјас костө сувтов керлөмөн. Сес жбыркајтісны уаыс лебачјас, Ваңо кокшыө чіпсісны кушөмкө гагјас, ша-ракылісны шырјас.

Друг һеылын кустјас сајыс, пощөс дорлаңыс, көні сулалісны шевгөдчөм увјаса кык коз, кыліс грывкјөдлыштөм шы. Ваңо сувтыштіс да кывзысіс. Рытја чөв пырыс пелөңыс воіс шарөдчөм шы. „Ыжјас“—гөгөрвоіс Ваңо да укөдчіс котөртны сылаң.

Петіс бад-кустјас сајсаң козјас дінө да аззіс: козјас бөкөд пощөс костөд пөскөтіна вывсаң пырөны ыжјас, а пощөс мөдар дорас, коз сајас, сулаліс морт. Коз увјас костөд сылөн тыдаліс сөд картуза јурыс. Ваңо суц сувтовкеріс, первојсө һінөм ез куз вөчны.

Ез көсіс гөлөссө сетны, а матыстчыны да віңөдлыны, коді сіјө сещөмыс, но ез вермы терпітны: ыжјасыс век валітөны—пырөны јөрас. Горөдіс:

— Кы-ысе! Кытчö пыранныд! Кы-ыс!

Мыжөн Ваңö горöдiс, коз увјас костыс јурыд воши, быт-тö ваö вöјiс. „Пышјiс“,—гөгөрвоiс Ваңö да ускöдчiс котöртны, көсјiс кышолөн паныдавны сiјö морттö. Петiс коз мöдар бокас, кајiс пощöс јылö да аззiс: мортыд век-на коз дорын, сöмын мöдарас вешјöма, мед оз казав Ваңö.

Ваңö мышку куза визнитiс јiрмөг. Повзыштiс, ез лыгт сразу муннысö сулалыс мужик дiнад да дрöжсö кутиг јуалис:

— Ej! kodі те?.. мыј сен вöчан?—горöдiс да вöмiстi пöлыштiс сумöдыс вöчöм рожокö.—Мыј-нö ыжјассö ен повзöд? Он аззы—јöрас пырöны!—бöрја кывјассö шуiс сiзi, мыј быт-тö һинöм ез гөгөрво, а ачыс зiмiс тöдмавны мортсö.

Мужик друг бергöдчiс. Абу тыдалö казавлöма Ваңöлыс котöртöмсö да сiнсö чiткыртöмөн дыр код визöдiс Ваңö вылö. Сегса скöрыс кыз гөлöсөн горöдiс:

— Ачыд мыј ен повзöд, тани-кö вöлин! „Ен повзöд!“—һерiс Ваңöос лöга.—Те-тај, тыдалö, тан бергалан. Ме сöмын-на воi татчö,—һебзöдыштiс кывјассö.

Гөлöс сертыс Ваңö тöдiс коз дiнын сулалыссö,—Чорыд Иванöс, ас сiктыс, колхозыс вöтлöм морт. „Вот код!—шензöмөн шуiс аслыс Ваңö.—Тајö, көнкö i восталö пощöсјастö“.

Һеылын, грезд дорлаһыи, кылис свiсток шы. Ваңö гөгөрвоiс, мыј сiјö чукöстöм шыö локтö колхознöј дозор да воча чiпöстiс. А Чорыд Иван аслыс вомгорулас кодкö вылö јарсјöдлiг мунiс пощöс дорö, кытi пырисны ыжјас да кутис тупјавны розсö.

Котөрөн локтiс Ваңö дiнö колхознöј охраныс Öмöш Грiша да щöкыда ышкiгтыр јуалис:

— Мыј?... мыј лöи? Мыј?

Ваңö гусөн, мед Чорыд Иван ез казав, вiсталис, мыј сi-јö аззылис да мыј ачыс чајтö.

— Мыј тани Иван Öмексејевичыс вöчö?—Чорыд Иван дiнö шыасiс Öмöш Грiша.

— Х-кö!.. Здорово, Грiгорiј Флiмiтрiевiч тај вöлöма... локта татi, хк-ö... пощöс пöлөнöдыс, визöда, ыжјас рузöдöны-пырöны јöрас. Вöлöма пощöсыс вöсса. Тулкыны тај кути розсö.

— Сiз... Төн лун татi пощöсыс зöн вöли, а мыјла талун вöсса?—јуалис һiгö вiсталис Грiша.

— Чегöма пощ јылыс,—вiдчыстөг вiсталис Чорыд Иван.—Тыдалö, х-ке... ыжјасыд јурјассö сујöмаöс пощ костöдыс јiрсыны да чегöма. Ыжыд-ö вын колö сiјöс чегны...

Сек кост Ваңо копыртчис вiдлавны, мыҗла пощöсыс вог-
сöма. Азҗис: пощ јылыс абу чегöма, а сötöма черөн. Сötöм
туҗыс выл. „Сötöма дај ылöдлö“—думыштис Ваңо, а кор
кылис Чорыд Иванлыс вiсталöмсö, шуис:

— Пощкыс абу чегöма, а черөн керыштöма..

— Черөн?—сiнҗассö пакöдiс Öмөш Грiша да копырт-
чис щöщ вiдлавны.

— Гашкö и керыштöмны..—плешсö көрiс Чорыд Иван,
быттö щöщ вiмiс тöдмавны—котöртiс пощöс дорö.

Ваңо пырис козјас улö, көсјiс тöдмавны—абу-ö сетi нöш-
та восталöма. Пощöсыс вогсаиң ез азҗы, а коз бокус сурi
чер.

Черсö коз сајас сувтöдöма дај лыскөн вевттöма. „По-
щöссö керыштöма да черсö эбöма, мед он гөгөрво“,—ду-
мыштис Ваңо.

— Грiша дад, тас козувсыс чер сурi, пу сајас вöли
сулалö.

Чорыд Иван чепöсјiс Ваңолаң:

— Тајö черыс-öд менам. Төнзi эблi, көсја вöли понöм
нөрла волыны. Öнi черлаыс i воа вöли.

— Черыс-кө тенад, сiзкö i ужыс тенад,—збоја шуис
Ваңо. Сiјö öнi гөгөрвоис, мыҗ пощöс јывсö керыштис Чорыд
Иван.

Чорыд Иванлы быттö пöс ваөн коҗыштисны, став вiрыс
чужöм вылас чепöсјiс. Сы сертi, кызi сiнмыс кутiс веҗыны
да тушаыс лöбҗыны, вöли гөгөрвоана, мыҗ сылөн кыптö
поштöм лөг да сiјö эвер моз вермас быдтор вöчны. Бырис
ласков Чорыд Иван, петiс сылөн аслас эвер пыщкöсыс:

— Кызi? М-ме.. керыштi?.. Ноко, зырымбед, шу мö-
дыс!—горöдiс Ваңо ылö, кызi ош, кор сiјöс петкöдöны гу-
ыс.—Ме кералi, а? Тi öнi сы ылö i велöдчад, мед дадö-
лы пакöстiтны! Тi пакöстјастö кужанныд вöчны! Гашкö те
ачыд кералiң?

— Дугды, Иван, равзыныд морт вылас!—öлöдiс сiјöс
Грiша дад.—Ваңо ез керав пощöссö. Сiјö мијан вiзö кол-
хозлыс урожај, дозор сiјö ме моз-жö.

—Т-те-нö менö-жö чајтан мi мыҗ?—бара сiнсö арыштис
Чорыд Иван.

— Тенö!—сы пыддi повтöг шыасiс Ваңо.—дерт, тенö.
Те i керыштiң да мöдöс огö шуö.

— Ваңук вöтлы ыҗассö јöрсыс, а ме легчöда тајöс
правлеңiеö,—шуис Грiша.

— Кыз летчөдан? Мыжы с?..— вөліс Чорыд Иван гөлө-
сын кыліс повчөм.— дугды жөјтавныд!

— Сен аңгам, жөј мі абу, а те Ваңук бура вің өчмјастө.

— Віңа! Бура віңа, а ыжјассө вөтла!..

А өні Ваңө кујліс комнатаын, һебыд волпас вылын, но
ез вермы унмовсыны. Сізі і јурас пырө војдөрлунса лоөм
торјыс дозорнөј пост нуөдігөн. Унапов-һын думажтис лоөм
тор јывсыс, отрадас вісталіс сы јылыс, мамысјаслы ош-
јысіс.

Ез, ез сещөмөн чајтлы Ваңө колхознөј вредителјастө.
Сіјө чајтліс, мыј најө пыр зыртчөны колхоз вылө, собраңи-
јејас вылын паныд сорһитөны, а Чорыд Иванөс Ваңө пыр
аңзыліс лөңөн, һекор һекодөс оз від, оз косас дај частө
кывлывліс—сіјө-пө мортыс бур, көчәјственнөј, жөзтө оз дојд,
ласө өнја власт дорад дај важ власт дорад сібавлөм. Воіс
јурас, сөзіс вата пыр моз:—віставліс Антоһида Васілјевна,
Ваңөјасөс велөдысыс, мыј кулакјасыд ужалөны гусөн. Вө-
лісҗі тајө лоі сылы гөгөрвоана. „Вот лок понјасыд, мыј вө-
чөны, а сізтө он і төд“,—мөвпаліс Ваңө да вежөрас дасө-
дыс-һын вәјөдліс: мімціөһерлы допрос вылас Чорыд Иван
шуөма: „һемторјысла-по сурі“. Кыс-нө һемторла, кор Ваңө
аслас сінмөн аңзыліс дај ачыс сіјөс күтіс. Но, ладнө,
јона сесса оз четчав, мі-һын, піөһерјас, став сещөм пеж
жөзсө кужам ердөдавны да кутавны.

Ваңө лөсөдіс һебьд јурлөссө да лөсөдіс волпассө.
Вөлісҗі сіјө унмовсіс чөскыд, челад онмөн.

В. И. ЛЕНИН

ЛЕВ ТОЛСТОЈ, КЫҢ РУССКОЈ РЕВОЛУЦІЈАЛӨН РӨМПӨШТАН

Ыжыд художниклыг ыымсө революціјакөд орчөн сувтөдөмыс, кодөс (революціјасө) сійө јавнөја ез гөгөрво, кодыс сійө јавнөја вешјис, вермас кажитчыны первојыс вичөдлігөн тешкөдөн да іскусственнөјөн. Не шуны-жө рөмпөштанөн сійөс, коді тыдалана, а оз петкөдлы јавлеңіјессө вескыда? Но мјан революціја—зев сложнөј јавлеңіје; сійөс вескыда вөчыјас да участыкјас масса пөвсын емөс уна соціалнөј элементјас, кодјас сја жө јавнөја ез гөгөрволены сійө лоөмјассө, сја-жө вешјылісны збыль історическөј мојасыс, кодјасөс сувтөдөма на воңын событіјес мунөмнас. І мјан воңын-кө збылыс ыжыд художник, то немынынөс көт-һын революціјалыс сушественинөј бокјассө сійө должен вөлі петкөдлыны аслас произведеңіјесын.

Легалнөј роч пресса, коді вөлі тыр Толстојлы 80-өд вога јубілеј куға статјасөн, пісмөјасөн да заметкајасөн, медса еща іңтересутчис сылыс произведеңіјессө русскөј революціја характер да сійө двіжушщөј вынјас вичөдлас серті анализірујтөмөн. Став тајө прессасыс восөдтөз тырөма мцемеріјөһ, кык пөлөс мцемеріјөһ: каңоннөјөн да мбералнөјөн. Первојыс ем грубөј мцемеріје продажнөј пісакајаслөн, кодјаслы төрыт вөлі щөктөма пурны Л. Толстојөс, а талун—корғны сын патриотизм да зилны кутны прімічіјес Јевропа воңын. Мыј ташөм сама пісакајасыслы мынтөма најө гижөмјасыс, ставыслы төдса да некодөс пөрјавны најө оз вермыны. Төдчымөн јонжыка утонченнөј да сы вөсна төдчымөн јонжыка вреднөј да опаснөј мбералнөј мцемеріјес. Кывзыштны кадетскөј Балалајкінјасөс „Реч“—ыс—налөн Толстој дінө сочувствіјес медса тыр да медса пөс. Свелө вылын-жө „ыжыд богоіскател“ јылыс арталөм декламацијасыс да напыщеннөј фразајасыс—өті гөһнөј фальш, өд роч мбералыд һі толстовскөј јенмө оз ескы, һі сулалан стројсө толстојөн кртікујтөмлы оз сочувствуйт. Сіјө сібдөдчө популярнөј һым дінө,

медым содтыны ассыс політическөй капіталсө, медым ворсны общенациональнөй оппозиция вождыс ролсө, сійө зилө фразаяс гымөн да јіркөн пөд тыны ташом јуалом выло вескыд да јаснөй ответлыс коланлунсө: мысаң петоны „толстовщиналөн“ горзана протіворечіејасыс, кушом тырмытөмторјас да слабостјас мијан революциялыс најө петкөдлөны?

Толстој произведенијасын, виждасјасын, велөдөмјасын школаын протіворечіејасыс — збылыс горзанаөс. Огар боксаң, геңиальнөй художник, коді светіс не сомын некодкөд өткодавны поэтөм серпасјас роч олөмыс, но і мірөвөј литературалыс первокласснөй произведенијас. Мөдар боксаң — помещик, коді јуродствујтө Христос нымөн. Огар боксаң — общественнөй лөжлы да фалшлы паныд зев вына, неперсредственнөй да сөлөмсаң прочест, — мөдар боксаң, „толстовец“, мөд ногөн-кө — кыскалом, истеричнөй хлупик, коді шусө роч иътеллигентөн, коді, публичнөја морөсас асө нөјтөмөн, шуө:

„Ме омь, ме гадкөј, но ме занимајтча ачымөс нравственнөја бурмөдөмөн, ме ог сој сегда јај да пөткөдча өні рсөвөј котлетјасөн“.

Огар боксаң, капиталистическөй експлоатацияөс пөшщадатөг критікујтөм, правительственнөй насиміејас, судлыс да государственнөй управленіејылыс комедияјас ердөдөм, озырлун быдмөм і цівілізація вермөмјас да гөмлуи, одічалост да рабочөй массајаслөн мучитчөмјас костын протіворечіејаслыс став жудасө ердөдөм; мөдар боксаң, — јурөдівөј проповед насиміеөн „локлы паныд сувттөм“ јылыс. Огар боксаң, медса саф реализм, став да быд пөлөс маскајасөс нешкөм, — мөдар боксаң, өтө медса гнуснөй тор јылыс проповед, кушом сомын ем свет вылас, іменно: ремігіја, зилөм сувтөдны кафоннөй должност сертө појјас местаө нравственнөй убежденије сертө појјасөс, мөд ногөн-кө — медса утонченнөй да сы вөсна торја зывөк поповщина култивірујтөм. Збылыс

Ты и убогая, ты и обильная,
Ты и могучая, ты и бессильная
— Матушка Русь! 1)

Мыј ташом протіворечіејас дырјыс Толстој ез вермы некушөма гөгөрвоны не рабочөй движеніе да сылыс ролсө социализм вөсна тышын, не русскөй революция, сійө ачыс тыдалана. Но Толстој виждасјасын да велөдөмјасын протівө-

1) Ленинөн частө вөјбдан тајө строкајасыс „Русь“ песнаыс Н. А. Некрасөв „Кому на Руси жить хорошо“ поемаыс. Ред.

речіејасыс абу случајнось, а сіјо протіворечівōј условіејасыслөн петкōдчōм, кытчō вōлі сувтōдōма русскōј олōм XIX немса бōрја кōјмōд јукōнас. Патріархалнōј сіктōс, коді тōрытна сōмын мынтōдчіс крепостнōј праваыс, вōлі сетōма капіталлы да фісклы вескыда поток да грабітōм вылō. Крестьянскōј овмōслөн да крестьянскōј олōмлөн важ кутōдјасыс, кутōдјасыс, кодјас збымыс кутгылісны немјасчōж, мунісны жугōдōм вылō вōвлытōм ѓдјō. І Толстој візōдласјасын протіворечіејассō колō донјавны ње ѓніја рабочōј двіженіе да ѓніја соціалізм візōдлас серті (тащōм донјалōмыс, тōдōмыс, колана, но сіјо абу тырмана), а локтыс капіталізмлы, массајас рōзōрītчōмлы да массаѓ мутōмалōмлы паныда сіјо профест візōдлас серті, кодōс должен вōлі чужтыны патріархалнōј роч сікт. Толстој җешкод, кыз пророк, коді востіс человечествоѓ спасітан выл рецетјас,—да сы вōсна җік зев посҗіѓс заграҗннōј да роч „толстовецјас“, кодјас кōсјісны пōртны догмаѓ бурещ медса слаб боксō сіјо велōдōмлыс. Толстој ыжыд, кызі сіјо ідејаяссō да сіјо настроеніејассō петкōдлыс, кодјас артмісны мільонјас роч крестьянстволөн Россіјаын буржуазнōј револуціја воіг кезлō. Толстој орігіналнōј, ѓд сіјо візōдласјаслөн чукōрыс, кодјас вреднōјѓс кыз быдса, петкōдлōны бурещ мїжан револуціјалыс аслыскас лунјассō, кызі крестьянскōј буржуазнōј револуціјалыс. Толстој візōдласјасын протіворечіејасыс, тасаҗ візōдōмōн,—збыл рōмпōштан сіјо протіворечівōј условіејасыслөн, кодјасō сувтōдōма вōлі крестьянстволөн історіческōј дѣятельностьыс мїжан револуціјаын. Отар боксаҗ, крепостнōј нарҗітōмлөн немјас да реформа бōрса ѓдјō гōлмōмлөн дасвојасыс чукōртісны њенавістылыс, локлунлыс да отчајаннōј решімосҗылыс гōрајас. І каҗеннōј вічкоѓ, і помещіікјасѓс, і помещіічōј правітельствоѓ подулōҗыс чышкыштны зілōмыс, мукутōмын став важ формајассō да пōрадокјассō бырōдны, чістїтны мусō, поміцејскі-классѓвōј государство пыдді свободнōј да ѓткод праваа посҗі крестьяналыс общеҗітіе лōсōдны зілōм,—тајō зілōмыс гōрд візōн мунō мїжан револуціјаын крестьянство быд історіческōј восков пыр, і тōдōмыс, мыј Толстој гїжōдјаслөн ідејнōј содѣржаҗіејыс јонҗыка лōсалō тајō крестьянскōј зілōмыслы, чем отвлечоннōј „хрїстіанскōј анархізмлы“, кызі донјалōны мукōд дырҗыс сіјо візōдласјаслыс „сістемасō“.

Мōдар боксаҗ, крестьянство, общеҗітіе выл формајасō зіліг, візōдіс зев вежōрттōг, патріархалнōја, јурофівōј ногōн сы дінō, кушōм колō лоны сіјо общеҗітіејыс, кушōм тышōн

колö перјыны аслыс вöла, кущöм вескöдлыгјас вермасны лоны сылөн тајö тышас, кычјі вьцöдö крестъанскöј революцја иътересјас вылö буржуацја да буржуазнöј иътелигенцја, мыјла колö царскöј властöс мырдөн путкылтöм помещщичöј мукутöм бырöдöм могыс. Крестъанстволөн став возза олöмыс велöдiс сiјöс лөгкутны барин да чiновъик вылö, но ез велöд i ез вермы велöдны, кыс корсны öтветјас став тајö вопросјас вылас. Мијан революцјаын крестъанстволөн iчöтжык јукöныс збылыс тышкасiс, кöт кущöмакö та могыс котыртчöмөн, да јона iчöтжык јукöныс кыпöдчылис кiас öружiеөн асгыс врагјассö бырöдöм вылö, царскöј слугајасöс да помещщiкјасöс дорјысјасöс бырöдöм вылö. Крестъанстволөн ыжыджык јукöныс бöрдiс да јурбитiс, резоъорствуйтiс да мечтајтiс, гiжлис прошеңијејас да ыставлис „ходателјасöс“,—зiк Лев Ныколајевич Толстој ногөн! I, кычјі пыр овывлö ташöм случајјасын, политiкаыс толстовскöј воздержаңијеыс, политiкаыс толстовскöј отрекiтчöмыс, сы дiнö иътерес да сiјöс гөгöрвоöм абутöмыс, вöчiсны сiјöс, мыј сознательнöј да революцiоннöј пролетарiат бöрса мунiс ешажыкыс, унжыкыс-жö вöли добычаын сiјö беспринципнöј, холујскöј, буржуазнöј иътелигентјаслөн, кодјас кадетјас ңим улын котралiсны трудовiкјас собраңије вывсаң Столыпiн переднiјö, клаңчiтiсны, тöргуйтiсны, мiрiтöдiсны, кöсјысiсны мiрiтöдны,—кытчöз најöс ез вöтлыны салдатскöј сапöгөн чужöмөн. Толстовскöј iдејаясыс, сiјö—мијан крестъанскöј восстанiје слабостјаслөн рöмпöштан, патриархалнöј сiкт мјагковелостлөн да „кöчајственнöј мужiчок“ заскорузлöј полöмлөн петкöдчöм.

Бостам 1905-1906 војасса салдатскöј восстанiјејас. Мијан революцјаса тајö тышкагысјасыслөн социалнöј составыс—крестъанство да пролетарiат костын промежуточнöј. Бөрјаыс ешажыкын, сы вöсна војскаын двiжеңијеыс ез петкöдлы весiг матыңка сещöм ставроссiјаса сплочонностöс, сещöм партијнöј сознательностöс, кодјасöс петкöдлис пролетарiат, кодi бытöкi кiөн öвтыштöм сертi лоiс социал-демократическöјөн. Мöдар боксаң, ңинöм абу ошiбочнöјжык чaйтöмыс, бытöкö салдатскöј восстанiјејаслөн ңеудача помкаөн лоiс офицерство пiыс вескöдлыгјас абутöм. Мöдарö, „Народнöј вола“ кадсаң-революцјалөн ыжыд прогрессыс петкöдчiс бурöщ сыын, мыј началстволы паныд ружјеö кутчысiс „серöј скöтiнка“, кодлөн ашöрлуныс сещöма повзöдiс либералнöј помещщiкјасöс да либералнöј офицерствоöс. Салдат вöли тыр сочувствуйтöмөн крестъанскöј делöлы; сылөн сiнјасыс öзъылисны му јылыс куш

өтік қақтышталғон. Ез өтчыд војскајасын властыс вужлы салдатскөј масса кіө,—но тајө властвө решительнөја использутомыс пошти ез вөвлы; салдатјас шатласисны; лун-мөд мысты, мукөддырјыс некымын час мысты, кушөмкө мустөм начальникөс виөм бөрын, најө мездалисны арест улыс мукөдјасө, пырлисны власткөд сорнө да сөгга сувтлисны лыжлом улө, водлисны розгајас улө, додлағалисны бара сјјесө—чик Лев Николајевич Толстој ногөн!

Толстој петкөдліс пушөм лөглунсө, бурлаң сөвмөм вилөмсө, важыс мынтөдчыны көсјөмсө,—і мечтательностылыс сөвмытомсө, политическөј невоспитанностсө, революционнөј небыдлунсө. Историко-экономическөј условіејасыс висталөны і массајасылыс революционнөј тыш чужөм коланлунсө, і налыс тыш жежлө дастытомсө, локлы толстовскөј непрөтивленіејесө, коді вөлі первој революционнөј кампаніе пораженіелөн медса ыжыд помкаөн.

Шуөны, мыј жугөдөм арміјајас бура велөдчөны. Ферт, революционнөј классјасөс арміјајаскөд өткодалөмыд вескыд сөмын зев ограничитөм ногөн. Капитализмлөн развітіеыс быд часөн вежлалө да јостө сјјө условіејасө, кодјас тојлалисны революционно-демократическөј тыш вылө крестванскөј мильонјасөс, кодјас өтвылыс јітчөмаөс помещік-крепостныкјас вылө да најө правітельство вылө лөглунөн. крестванствоын ас пышкөсас обменлөн, рынок ыжыдалөмлөн да сөм властвлөн быдмөмыс пыр јонжыка зырө патриархалнөј важсө да патриархалнөј филозофскөј идеологіјасө. Но өтік бостөмтор революціја первојја војаслөн да массөвөј революционнөј тышын первојја пораженіејаслөн тыдалана: сјјө—смертельнөј удар, кодөс вөчөма массајас важ небыдлуны да др'аблосылы. Торјөдан вічјасыс лоіны төдчанаөсжык. Классјас да партіјајас размежујтчисны. Столыпінскөј урокјас мөлөт улын, революционнөј социал-демократјасөн дугдывтөма, выдержаннөја агітирујтомөн, не сөмын социалистическөј пролетариат, но і крестванстволөн демократическөј массајасыс быт кутасны выдвігајтны век јонжыка закалітчөм тышкасысјасөс, кодјас пыр омөлжыка вермасны усны толстовшціна міјан історическөј грекө.

Сентябр, 1908 во.

Бостөма В. І. Лэвін „Бзрөм гижәдјас“ VI-әд томыс,
324-328 листбокјас.

ЈУРИДАЛЫГ:

М. ГОР'КИЈ — Мијан епохаса замечателној морт	4
„ „ Кувзис Сбвет Сојузса ужалы-јаслон ыжыд друг	5
А. БАРБЈУС — Атака	8
ПЕФ ГЕНЬ — Сера кук	21
ВЛ. ЖІЛКІН — Војвывса партізанској	34
ІЗЈУР ІВАН — доменлон мыж	35
ВЫЛЬ ПАШ — Запањса рыт	48
А. РАЗМЫСЛОВ — Нывлы піэмб	49
М. ШЕСТАКОВ — дамко	50
ВАСИЛЬ ПАШ — Ванб	54
В. І. ЛЬЕЊИ — Лез Толстој, кычі русској революціјалон рѳмпоштан	59

Ишв. № 16

Редколлегіја: М. доронін, І. Пыстин,
І. Изјуров.

Отв. редактор М. доронін.

Облит № 64 Зак. № 2855. Тираж 1000. Стат. формат 62×94 ¹/₁₆. 36000 знаков в печ. листе. 4 п. л. Сдано в производство 19/X-35 г. Подписано к печати 27/XI-35 г.

Типография Коми ГИЗ, г. Сыктывкар, Дом Печати.

доныс 2 шайт

4 137-~~---~~

НЗК Кон
1-1

Ц. 1304
Акт № 11
Виладн. л. _____